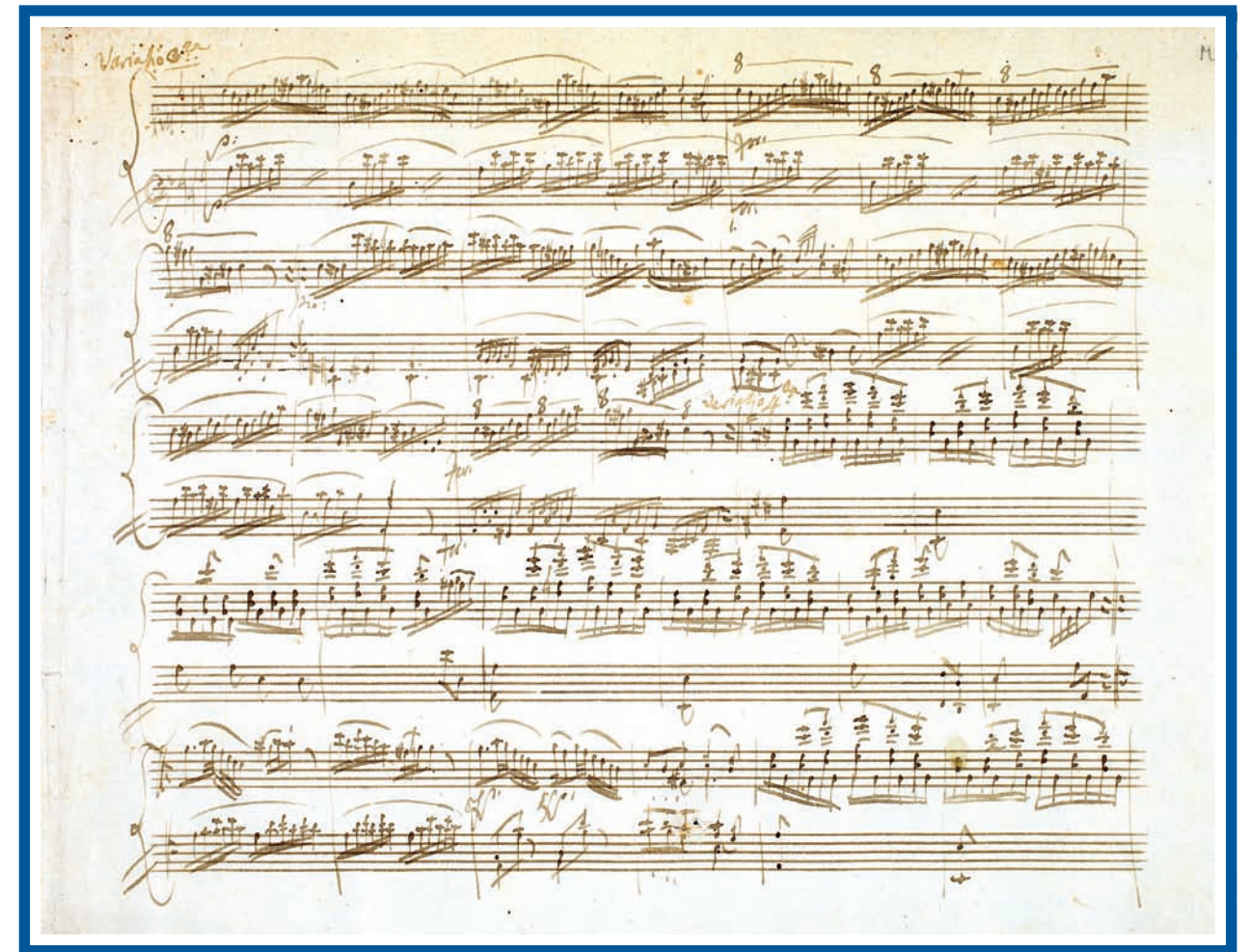

MERCURIUS 2014
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2014
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2014

Szerkesztő: **BOKA LÁSZLÓ**

Munkatársak: **BUDAI-KIRÁLY TÍMEA, KORDICS MÁRTA, ZSUPÁN EDINA**

Grafikai tervezés: **GERA ATTILA**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1014 Budapest, Szent György tér 4-5-6.

<http://www.oszk.hu>

telefon: (+36-1) 22 43 700

fax: (+36-1) 20 20 804

Megrendelhető:

kiadvanytar@oszk.hu

telefon: (+36-1) 22 43 878

fax: (+36-1) 22 43 744

Borító 1: Belső iniciálé a Szent Ágoston-corvinából (Budapest, OSZK, Cod. Lat. 121., f. 404v)
Borító 2: Az *Eltiporva* kiállításon az eredeti kiadású megmentett könyvek
Borító 3: A most felfedezett Mozart-autográf első (a valamikori teljes kézirat harmadik) oldala.
Borító 4: Berény Róbert híres *Palma* plakátja kubista és futurista jegyeket tükröz

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, **KARASZ LAJOS, TÓTH PÉTER, TÖRÖK MÁTÉ**

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója a

Megjelenik évente, indulási év 2002.

A kiadásért felel az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda

Vezérigazgató: **SZABÓ GÁBOR**

ISSN 1589-4738

TARTALOM

- 5 SZERKESZTŐI ELŐSZÓ
- ISMÉT EGYÜTT A KÖLCSEY-KÖNYVTÁR
EGYKORI KÖTETEI 6
- 8 A TITOKNOK ÚR – SZIGLIGETI 200
- HAGYOMÁNYVÁLASZTÁS, HAGYOMÁNYFORMÁLÁS 10
- 11 A SZULTÁN AJÁNDÉKA.
NÉGY CORVINA A SZERÁJ KÖNYVTÁRÁBÓL
- KELET KAPUJA – EGY ÚJ VILÁGÚT 15
- 17 VENDÉGÜNK TÖRÖKORSZÁG
- „MERÉSZEBB, MINT A FESTÉSZET”. A MODERN
MAGYAR KERESKEDELMI PLAKÁT 1924–1942 18
- 22 KÖNYV ÉS EMBER. ELTIPORVA. A VÉSZKORSZAK
ÉS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
- ILYEN VOLT A MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2014-BEN 24
- 27 ŐRZŐK
- AZ ÉRTÉKMENTŐ 30
- 32 KÖNYVES FESZTIVÁLOKON AZ OSZK

CSALÓKA EMLÉKEZET – A 60-AS ÉVEK HANGULATA. „EMLÉKSZEL ARRRA MÉG, MONDD JÓ BARÁTOM?”	34
„SZENTSÉGTÖRÉS A CSÚNYA KÖNYV”	37
ELDORADO – ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOT MINDENKINEK!	35
KÖTÉSTÖRTÉNETI KURIÓZUM A MAGYAR ASSZONYOK KÖNYVTÁRÁBÓL	39
RADNÓTI EMLÉKÉV	41
PÁLOSAINK, A FEHÉR BARÁTOK	43
OSZK – TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK(OK), 2014	45
MEK 20. – EPA 10.	47
AZ ÉV FELFEDEZÉSE – ISMERETLEN MOZART-AUTOGRÁF A ZENEMŰTÁRBAN	48
MEGÚJULT A PRÁGAI KALENDÁRIUM	49
SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP, 2014	51
PERSZONÁLIA 2014	52

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Rendhagyó a Mercurius 2002 óta útjára indult történetében, hogy a lap szerkesztői jegyzettel induljon... A most záruló év mindazonáltal az OSZK történetében is rendhagyónak bizonyult, s valószínű, több tekintetben is rendkívülként lesz számon tartva. Bonyolult és nehéz évet zár ugyanis az intézmény, mégis rendkívül sikeres, látványos eredményekben bővelkedő évet tudhat maga mögött a nemzeti könyvtár és annak teljes munkatársi gárdája. Azért használom itt e közösségre irányuló szót, mert az intézmény szinte kilátástalan anyagi és rendkívül nehéz intézménypolitikai helyzetben, meglehetősen hosszas hónapokig afféle átmeneti státusban, 'kapitány nélküli hajóként' sodródott, amikor sem kinevezett főigazgató, sem felelős gazdasági vezető nem állt az élen. Az év elején még átmenetinek gondolt, végül hosszú hónapokra elhúzódó válságban a 'legénység' úgy tűnt, parancsnok és részben tisztikar nélkül, megbízott vezetőkkel ugyan, de ellátandó feladatait tekintve hónapokra alapvetően önmagára marad. Az átmeneti státus az év második felére, végére szűnt csak meg, zárult le, s kezdődött el egy új tervezés időszaka.

Most, amikor összegezzük az évet, akkor válik világossá, hogy a sűrű, embert próbáló hónapok végén mégis milyen gazdag évet zárhatunk, hogy mindeközben és mindezek fényében is milyen színes és sokrétű feladatokat láttunk el. Erről kíván színes összefoglalót nyújtani most az intézményi hírnök, hiszen a lap célja (mint neve is mutatja), eleve hírt adni az OSZK történéseiről, megmutatni az intézmény egy kerek évét, bepillantást nyújtani az alapműködésen túl abba a gazdag kulturális térbe, amit az intézmény számunkra jelent. Érzékeltetni, hogy az OSZK elsődleges könyvtári, kutatóhelyi funkciói mellett erős múzeumi tér is, sikeres könyvkiadó és mindezek együttese, a 21. századi igényeknek és követelményeknek megfelelően. A szokásos híradáson túl tehát szerényen, de jogos büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy alapfeladataink mellett az OSZK gazdag programot kínált az érdeklődőknek, olvasóknak, látogatóknak, akik rendes könyvtári szolgáltatásaink mellett látványos és emlékezetes

kiállításokon, izgalmas konferenciákon, innovációs, közösségépítő és személyiségfejlesztő előadásokon, kerekasztal beszélgetéseken, könyvbemutatókon, telt házas irodalmi-kulturális programsorozatokon vehettek részt. Az év folyamán sikeres intézményi együttműködésekben, illetve tudományos felfedezésekben sem volt szerencsére hiány, s igyekeztünk – ahogyan mindig is – az évfordulókra is hangsúlyosan figyelni, hiszen a lezáruló év többes ünneplésre, emlékeztetésekre is alkalmat teremtett. Vendégeink között olyan alkotó-egyénségek szerepeltek, mint Kocsis Zoltán, Lázár Kati, Vásáry Tamás, Marosi Ernő, György Péter, Romsics Ignác, Margócsy István, Mácsai Pál, Rockenbauer Zoltán, Szinetár Miklós, Szalóki Ági, és sokan mások.

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – ezekről olvashatnak.

Hogy ez sikerült, annak úgy vélem két biztos oka van: a nemzeti könyvtár gazdag gyűjteményei és szakértői stábjai. Vagyis a páratlan, unikális gyűjtemény, és az azt kezelő, azt óvó, őrző és ebből a dokumentumkincsből elsődleges információkat nyújtó, azt tudományos igénnyel feltárni igyekvő gárda, ideértve e sokrétű munkát segítő minden munkatársat, magát az OSZK nagybetűs *Kollektíváját*. Hogy a képletes hajó az év mintegy kétharmadában az anyagi és szakmai bizonytalanság szküllái és kharüdiszei közt is haladt, tudta és mindvégig tette dolgát, abban ennek a kettősnek volt szerepe, vagyis mindehhez a gyűjteményeket ismerő, arra építő és ahhoz minden szinten kötődő munkatársi gárda kellett. Legyen e mostani lapszám az ő és általuk az intézmény eredményességét hirdető összefogás biztató jele, jel, melyre a minden bizonnal cezúrát jelentő 2015-ös esztendőben is bőséggel szükség lesz, hogy az új főigazgatói programban meghirdetett és a fenntartó által elvárt 'kettős költözés' megvalósításához kellő erőt meríthessünk.

2014 karácsonyán

a szerkesztő

ISMÉT EGYÜTT A KÖLCSEY-KÖNYVTÁR EGYKORI KÖTETEI

A Magyar Kultúra Napja alkalmából 2014. január 22-én Kölcsey Ferenc könyvtárát bemutató kamara-kiállítás nyílt az Országos Széchényi Könyvtárban. A tárlat a Nemzeti Erekllyetérben január 22. és május 10. között volt látható.

Kölcsey Ferenc könyvtára 1867-ben, csaknem 30 évvel halála után került a nemzeti könyvtár állományába. Szatmárcsekéről, Kölcsey egykori lakházából 1158 kötet érkezett akkor a Múzeum körüti épületbe. 1866-ban az addig többé-kevésbé érintetlen gyűjteményt a család el akarta árvereztetni, de az Akadémia közbelépésére ettől a szándéktól elálltak, átengedve végül a hagyatékot a Tudományos Akadémiának. Eközben azonban a Nemzeti Múzeum is jelezte, hogy igényt tartana a gyűjteményre. A két intézmény végül megegyezett, így kerültek a kéziratok az Akadémiára, az elhagyatott csekei dolgozószobában lévő könyvgyűjtemény pedig a Nemzeti Múzeum akkori Könyvtárába.

Az állományba vétel során nem tartották fontosnak, hogy a gyűjteményt egyben tartsák, így a korabeli szakrendi elhelyezésnek megfelelően kerültek a könyvtár egyes darabjai a raktárba. A köteteket feldolgozták, a róluk készült leírásokhoz az ún. müncheni betűrendes katalógusban férhettek hozzá az olvasók.

A katalógustételek jelentős része napjainkig csak ebben a formában létezett. Ezek elektronikus feldolgozása és az OSZK könyvsorozatában pár éve megjelent kötet, Szabó G. Zoltán *Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai*¹ című könyvének megjelenése készítette a Retrospektív Feldolgozó Osztályt arra, hogy a gyűjteményt rekonstruálja, s a munka befejeztével egy kiállítás keretében bemutassa azt a nyelvi és műfaji sokszínűséget, amely az egykori könyvtárat jellemezte. A latinul, görögül, franciául, németül, angolul, olaszul és spanyolul is olvasható költő dolgozószobájában eredeti nyelven megtalálhatóak voltak a világirodalom kiemelkedő alkotásai, jelentős magyar, főként kortárs munkák és a korszak meghatározó magyar folyóiratai, általános és szaklexikonok, nyelvkönyvek, filozófiai, művészetelméleti munkák, útleírások, történettudományi, jog- és államtudományi művek egyaránt.

A tárlaton látható volt néhány, a költő által nagyra becsült klasszikus görög és latin szerző műve, köztük egy Titus Livius-kötet, amely 1535-ben Johann Frobenius nyomdájában készült, a kortárs francia, német és angol irodalom, filozófia és esztétika jeles képviselőinek munkái, Walter Scott, Byron,

¹ Szabó G. Zoltán, *Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai*, Bp., OSZK – Gondolat, 2009 (Nemzeti téka).

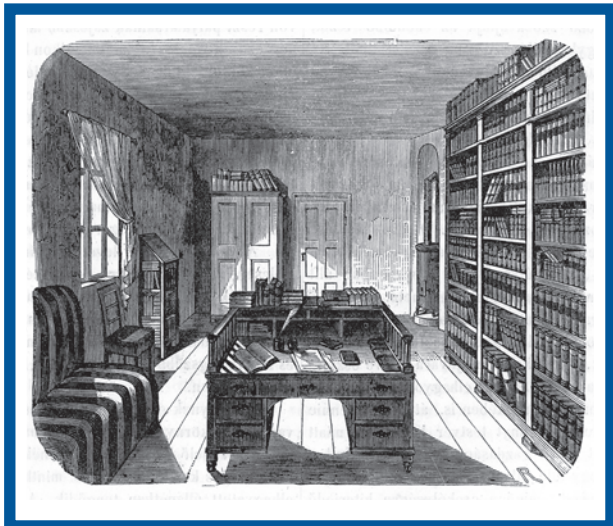

A kiállítás megnyitása

Goethe, Schiller, Herder, Kant egy-egy műve, Hegel *Grundlinien der Philosophie des Rechts* című munkájának 1821-es első kiadása, vagy a Kölcsey Ferencnél tizenkét évvel fiatalabb Victor Hugo *Angelo, tyran de Padoue* című, 1835-ben megjelent drámája.

Helyet kaptak a tárlókban kortárs magyar szerzők, így Dayka Gábor, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty,

Kölcsey egykori dolgozószobája

Toldy Ferenc vagy a ma már kevésbé ismert Bitnitz Lajos művei és a korszak meghatározó magyar nyelvű irodalmi folyóiratai. Ezek közül különös figyelmet szenteltünk az *Élet és Literatúrának*, mely 1826-ban indult Kölcsey és Szemere Pál közös lapjaként. Számos Kölcsey-mű ebben a folyóiratban látott először napvilágot, itt jelent meg többek közt az *Iliászi pör*, az *Előbeszéd*, a *Kritika és antikritika*. A gyűjtemény történettudományi, állam- és jogtudományi munkákban is bővelkedett. Ezek közül az érdeklődők megtekinthették például K. H. Ludwig Pölitz sok kiadást megélt *Kleine Weltgeschichte* című művét, a neves göttingeni professzor, A. H. Ludwig Heeren egy munkáját vagy a Magyarország történelmével foglalkozó Heeren-tanítvány, Engel János Keresztély *Monumenta Ungrica* című művét, de látható volt az újdonságnak számító, 1834-ben induló C. Rotteck és K. Th. Welcker-féle liberális szellemiségű *Staatslexikon* első kötete is. A költő természettudományi, ismeretterjesztő kiadványai közül néhány útleírás mellett szerepelt a kiállításon Joseph Meyer gazdagon illusztrált *Universum* című művének magyar kiadása és Korabinszky János Mátyás Magyarországot bemutató történeti földrajza.

Kölcsey Ferenc egykori könyvei mellett a kiállítást rendezők, köztük e sorok írója, Kölcsey leveleiből is kiállítottak néhányat, ezekben a költő a kötetek beszerzési nehézségeiről, egy-egy szerzőről vagy

olvasmányélményeiről ír. Könyveit – néhány kötetnyi családi örökségtől eltekintve – a költő maga szerezte be, könyvtárát a debreceni diákokéval kezdte gyarapítani. Így emlékszik erről Kállay Ferenc, az egykori iskolatárs és barát: „Könyvtára’ szaporítására főgondja volt, a’ mennyire erszénye csak megengedte. [...] Egy kis föld-agyagu ház, nádfedél alatt, alsó deszkázat nélkül mindjárt a’ collegium’ sarkában, Mesterutsza felé, szinte tiz évig rejtegeté a’ gyermek és serdülő Kölcseyt magában, hol szűk mellékszobában, mellynek széle alig más-fél lépés, volt íróasztalkája felállitva, s egy ágyfa voltak a’ könyveken kívül egyedüli mobiliák [...]”²

A költő könyvtára más kortárs magyar írók, tudósok gyűjteményeivel összehasonlítva jelentős magángyűjteménynek tekinthető, s ha azt is hozzáteszük, hogy mindez Szatmárcsékén, a 19. századi eleji Magyarország egy eldugott sarkában, az irodalmi és tudományos élettől távol jött létre, akkor a gyűjtemény egészen kivételesnek tekinthető.³ Méltán nevezi a könyvtárat elsőként ismertető Lukácsy Sándor Kölcseyt kora legműveltebb magyarjának.⁴

Könyvtárunk gyűjteményszervezési gyakorlata sok évtizeden át nem volt tekintettel a kisebb magángyűjteményekre. A tervszerű apasztás következtében nem egy értékes magángyűjteményből származó nyomtatvány került ki az állományból. Nem volt ez alól kivétel Kölcsey Ferenc könyvtára sem, több tucat könyve ma már az intézmény falain kívül található. A Széchényi Könyvtárban maradt köteteknek többsége a törzsgyűjtemény része, de kerültek könyvei a Régi Nyomtatványok Tárába, a Térképtárba és a Színház-történeti Tárba is.

Ezúton is köszönjük a különgyűjteményi munkatársaknak, hogy segítették munkánkat. Köszönet illeti az OSZK és az Akadémiai Könyvtár Kézirat-tárát, amiért lehetővé tették számunkra, hogy gyűjteményükből néhány eredeti Kölcsey-levelet bemutassunk. S végül, de nem utolsó sorban köszönjük a szegedi Somogyi Könyvtárnak, hogy kölcsön adtak nekünk egy hajdani Kölcsey-kötetet, és az Iparművészeti Múzeumnak, amiért segítséget nyújtott a kiállítóterben kialakított enteriőr létrehozásában.

Matolay Katalin

matolay.katalin@oszk.hu

2 Kállay Ferenc, *Kölcsey Ferencz’ gyermek- ‘s ifjúkora életrajza ‘s néhány eredeti levele*, Pest, Trattner-Károlyi, 1839, 17–31.

3 Fennmaradt könyvjegyzékekből tudjuk, hogy Péczeli József könyvtára például 1400, Kisfaludy Sándoré 2149, Batsányi Jánosé pedig alig több mint 1000 kötetből állt. Vö.: Szabó, *i. m.*, 19–22.

4 Lukácsy Sándor, *Kölcsey könyvtára*, Könyvtáros, 1963, 477–478.

A TITOKNOK ÚR – SZIGLIGETI 200

– KÖTET, KIÁLLÍTÁS, PÓDIUMBESZÉLGETÉSEK –

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014 során egész eseménysorral igyekezett méltó módon tisztelni a kétszáz éve született neves drámaíró, színpadi rendező, színház-szervező Szigligeti Ede előtt. A Nemzeti Színház egykori direktorára emlékezve közös kiadásban jelentettük meg a nagyváradi Szigligeti Színházzal a szerző négy színművét tartalmazó jubileumi kötetet Színháztörténeti Tárunk kincseire, rendezői és sűgópéldányaira alapozva.

Szigligeti színműveinek kéziratosszínházi példányait a Színháztörténeti Társaság könyvtára őrzi (mindezt a Nemzeti Színház könyvtárának jelzetrendjében). Az ebből való válogatás eredménye az a drámakötet, melyet a bicentenáriumra, 2014 márciusára kívántunk megjelentetni, együttműködésben a Szigligeti nevet viselő színházzal, szűlővárosában, Nagyváradon (*A Nőuralom* – sajtó alá rendezte, szerkesztette, az előszót írta Sirató Ildikó; a szerkesztő munkatársa Rajnai

Edit). Az ünnepi válogatásba a címadó szalonvígjáték mellett az Arany János által is földolgozott szerkesztett néprege, *A nagyidai cigányok*, a történeti témát verses szomorújátékban földolgozó *Nadányi* és kötetzáróként egy újabb vígjáték, a *Pünkösd királynő* került, ízelítőt adva a szerző sokoldalúságából. Ahogyan a kötet előszava fogalmaz: „Színműírói tehetsége, termékenysége és színházi tapasztalatai kiemelik Szigligetit a 19. század dramaturgusai közül. Középre helyezik őt abban a sorban, ami a régi magyar színjátéktól, majd a reformkor legjelesebbjének, Kisfaludy Károlynak sikereitől a 20. század világszínpadra emelkedett szerzőiig, Molnár Ferencig, Heltai Jenőig, Herczeg Ferencig és tovább ível.”

Az 1834 elején Nagyváradról Pestre érkezett, húszéves fiatalember, Szathmáry József Eduárd, mit sem törődve az atyai intelmekkel otthagyja a jogászi pályát, s színésznek áll, így 1834 augusztusában – immáron Szigligeti néven – első szerepét játszhatja a budai Várszínházban. Csakhogy a színház vonzása nem merült ki a játékban. Hét hónap múlva, 1835. március 24-én már a budai színtársulat Szigligeti első szomorújátékát is bemutatta. A szerzői pálya gyorsan ívelt felfelé, maga mögött hagyva az amúgy ígéretes (sőt táncolni is jól tudó) színészt, bár ez utóbbi mindvégig segítségére vált a szerző Szigligetinek, aki született szervezőnek is számított, kívül-belül ismerte a színház minden részletét, jó érzéke volt a rendhez és a rendtartáshoz is. 1840-ben *Rózsa* című történeti vígjátékáért a Magyar Tudós Társaság díját is megkapta, s a testület ugyanebben az évben levelező tagjává választotta. Ekkor mindössze huszonhat éves. Az 1840-es évek végére a „dráma válfajai”-nak szinte mindegyikét sikerrel kipróbáló Szigligeti ugyanakkor új zenés műfajt is alkot: a népszínművet (emlékezetes a *Szökött katoná* című darabja), s mindezt egy politikailag legkevésbé sem felhőtlen korszak színházi világában viszi sikerre. Drámaírói életműve több mint termékeny, száznál is több művet ölel fel! Ha kellett, gyorsan alkotott, ha kellett, időben váltott, egy-egy kevésbé sikeres színpadi mű, műfaj esetén. S ha az életmű összképe kétségkívül egyenetlen is, az 1849-es *Liliomfi* méltán örvendő folyamatos közönségsikernek. Szigligeti a színműíráson kívül a teljes színházi mun-

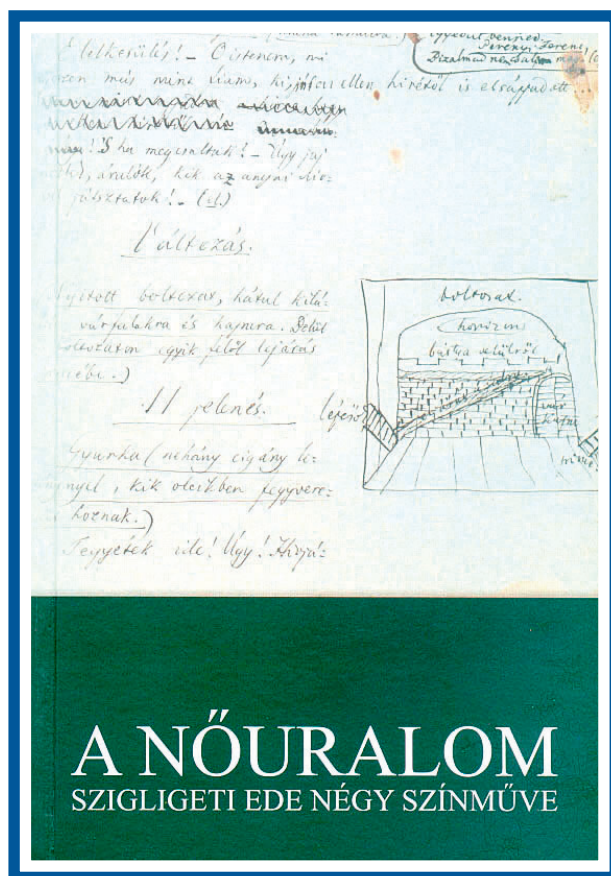
Szigligeti Ede szobra a nagyváradi színház előtt

ka megszervezéséhez is igen jól értett, átlátta azt, sőt a magyar nyelvű színházaság egészének megreformálásához is jó érzékkel látott neki élete utolsó éveiben. 1845-ben lett ugyanis a Nemzeti Színház titkára, ügyelője és könyvtárosa, később már rendezője, halála előtt öt évvel pedig drámai igazgatója. A színház volt életének, mindennapi munkájának tárgya és színtere. Kifogyhatatlan leleményű drámaíróként a reformkortól a kiegyezésig ő jelentette az állandóságot a magyar színháztörténetben.

Nagyváradon egy egész évadot szenteltek 2014-ben Szigligeti emlékét felidézendő, nem csoda hát, hogy *A Holnap után* címet viselő összművészeti fesztivál keretében éppen március 8-án (Szigligeti születésnapjához s a nőnaphoz is kapcsolódva) mutatták be elsőként a kötetet, melynek címe így kettős telitalálatnak számított. Ezen a pódiumbeszélgetésen jelen sorok írója beszélgetett Sirató Ildikó színháztörténésszel, a kötet szerkesztőjével Szigligeti szerepéről, az életmű mai értékéről, s persze a válogatás mikéntjéről.

A sikeres nagyváradai bemutatót két budapesti is követte: előbb a Nemzeti Színházban, március 13-án, ahol a nagyváradai társulat külön erre az alkalomra írt *Szigligeti* című darabbal vendégszerepelt, s ezt könyvbemutató kerekasztal-beszélgetés előzte meg, melyen Boka László irodalomtörténész (OSZK), Ács Piroska színháztörténész (OSZMI) és Szabó K. István művészeti vezető (Szigligeti Társulat) méltatták Szigligeti jelentőségét, helyi és hazai kultuszát, és elemezték mai, kissé halványodó színpadi jelenlétét. Május 22-én az OSZK-ban is bemutattuk a kötetet, melyen Szilágyi Márton irodalomtörténész, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára kérdezte Sirató Ildikót, szerkesztőt, a Színháztörténeti Tár vezetőjét. Ehhez a beszélgetéshez tartalmas háttérrel szolgáltattott az olvasótermi katalógusfolyosó tárlóiban április első napjaiban megnyílt szép kamarakiállítás (*A titoknok úr* – kurátor Rajnai Edit).

A nőuralom című kötet borítója

Szigligeti műveinek jelentős része máig sem jelent meg nyomtatásban, színházi rendezőpéldányokban és sűgőpéldányokban várja, hogy az utókor kutatói, színháztörténészei közül akadjon valaki, aki felméri az óriási életmű egészét, s sajtó alá rendezzen egy olyan válogatott kiadást, amely régóta megilletné Szigligeti, hiszen erényei folytán, hibáival együtt hazai drámatörténetünk egyik főszereplője. Az OSZK ehhez a munkához is hozzájárult 2014 tavaszán.

Boka László
boka.at.oszk.hu

HAGYOMÁNYVÁLASZTÁS, HAGYOMÁNYFORMÁLÁS

– ILLUSZTRÁLT SZÖVEGEK A KÉSŐ ANTIKVITÁSTÓL A ROMANTIKA FELÉ VEZETŐ ÚTON. NEMZETKÖZI KONFERENCIA AZ OSZK-BAN –

2014. március 18–20. között könyvtárunk (azon belül a Tudományos Igazgatóság, közvetlenül pedig az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténet Tanszékével együttműködésben rangos nemzetközi, interdiszciplináris konferenciát rendezett. A szimpózium célja egy olyan fórum létrehozása volt, amely alkalmat teremt a késő antik illusztrált szövegek befogadásával, átalakításával és továbbhagyományozásával kapcsolatos kérdések megvitatására.

A magyar, angol és német nyelven zajló konferencia (angol címén: *Facing and Forming the Tradition: Illustrated Texts on the Way from Late Antiquity until the Romanesque Time*) szervezőinek szándéka szerint a szimpózium tematikájának középpontjában a hagyományozódás folyamata és mechanizmusa, valamint az egymással párbeszédet folytató *szöveges* és *képi* kifejezés lehetőségei álltak. Nem kevésbé foglalkoztatott bennünket az illusztrált szövegeknek, illetve az általuk elbeszélte történeteknek a különféle társadalmi csoportok kulturális önmeghatározásában játszott változó szerepe. Amikor folyamatosságról és megújulásról beszéltünk, akkor azokra a mindenkori társadalmat mozgató konfliktusokra is gondoltunk ugyanis, amelyek a tudás megőrzése, újragondolása, átformálása és hagyományozódása során keletkeznek. A szöveg–kép viszony különböző aspektusairól, a szöveges és a képi tudás hagyományozódásáról beszélve azt az átalakulási folyamatot szándékoztunk megérteni, amely a 4–12. században a szöveg–kép–jelentés egymáshoz való komplex viszonyában lejátszódott.

A három napon át zajló konferencián 13 előadó és 3 szekcióvezető vett részt, a középkori művészet és könyvkultúra elismert hazai és külföldi szakértői. A rendezvény Professor Xavier Barral i Altet (Université Rennes 2; Università Ca’Foscari, Venezia) plenáris előadásával kezdődött, az ezt követő napokon egy-egy délelőtti és délutáni szekciót tartottunk. A programot

március 19-én a Kézirattár néhány művészettörténeti szempontból különösen értékes középkori kódexének bemutatásával egészítettük ki, másnap pedig egy kerekasztal-beszélgetéssel zártuk. A konferencia úgy a résztvevő kollégák, mint a szakmai közönség, közöttük egyetemi hallgatók és doktoranduszok számára betekintést nyújtott a terület kutatásának aktuális kérdésvetéseibe / megközelítésmódjaiba / új eredményeibe. Fontosnak tartjuk, hogy a szimpózium termékeny szakmai párbeszédre és együttgondolkodásra is alkalmat teremtett: az egyes előadásokat minden esetben élénk diskuszió követte.

A rendezvény legfontosabb szakmai tapasztalata talán az a felismerés, hogy az illusztrált szövegek nem feltétlenül az összetartozó szöveg–és–kép akár évszázadokon átívelő együttes hagyományozódása révén jöttek létre: ez az interpretációs modell csupán egy a lehetséges magyarázatok közül. Éppen annyira elképzelhető, hogy az egyes szövegek és képek hagyományozódásának megvoltak a maguk független, egyéni útjai, hogy az idő egy pillanatában egymást kölcsönösen kiegészítő szöveg–és–kép a későbbiek során szétvált, hogy azután új konstellációban találkozzon újra össze. Az ugyanazon szövegek különböző példányait illusztráló képek átalakulása, vagy éppen ellenkezőleg, a képek migrációja, az azonos kompozíciókkal illusztrálható szövegek változatossága révén a konferencián a jelentésváltozás folyamatára, a szövegek–és–képek egykorú értelmezésének átalakulására, végeredményben a kultúra metamorfózisára nyílt nagyobb rálátásunk. Örömteli hír, hogy az előadások anyagát a „*Convivium: Exchanges and Interactions in the Arts of Medieval Europe, Byzantium, and Mediterranean*” 2016-ban megjelenő tematikus számában adhatjuk közre.

Boreczky Anna
boreczky.anna.at.oszk.hu

A SZULTÁN AJÁNDÉKA – NÉGY CORVINA A SZERÁJ KÖNYVTÁRÁBÓL

– KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN.
2014. ÁPRILIS 24–MÁJUS 6. –

Az év egyik fénypontjaként exkluzív corvina-kiállítást rendezett az Országos Széchényi Könyvtár 2014. április 24. és május 6. között a Yunus Emre Intézet Budapesti Török Kulturális Központ és a Török Köztársaság Budapesti Nagykövetsége közreműködésével.

A kiállításra a XXI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál alkalmából került sor, melynek díszvendég-országa Törökország volt. A tárlat megrendezésével az Országos Széchényi Könyvtár a török kulturális élet Magyarországra látogató jeles képviselői és a török-magyar kulturális kapcsolatok előtt kívánt tisztelegni. A nagyszabású megnyitón a török és a magyar állam magas rangú képviselői is részt vettek – köztük Sakir Fakili, a Török Köztársaság magyarországi nagykövete –, a szakmai megnyitóbeszédet Fodor Pál, az MTA

Bölcsészettudományi Kutatóintézetének igazgatója, valamint Szőcs Géza, miniszterelnöki főtanácsadó, az Országos Könyvtári Kuratórium elnöke tartotta.

A kiállítás fókuszában az a négy corvina állt, amelyet 1869-ben Abdul Aziz szultán ajándékozott Ferenc Józsefnek. A diplomáciailag kiemelkedő eseményre akkor került sor, amikor a császár a Szezei-csatorna megnyitása alkalmából tisztelgő látogatást tett a szultánnál Isztambulban. Ferenc József szintén diplomáciai gesztusként – hiszen csupán két év telt el a magyarokkal való kiegyezés óta – gróf Andrássy Gyula közvetítésével a négy pompás díszkódexet a Széchényi Országos Könyvtárnak ajándékozta.

A kötetek értékét fokozza, hogy a most bemutatott négy corvina az, amely elsőként került vissza külföldről hazánkba a Corvina Könyvtár 16. századi pusztulása

Részlet a kiállításból

Plautus-corvina

után. A négy díszkódexet ebben a kontextusban még soha nem láthatta a nagyközönség.

Budáról Isztambulba

Hunyadi Mátyás (1458–1490) uralkodásának utolsó éveire a budai palotában található, körülbelül 2500 kötetet számláló pompás könyvtár, a legelső humanista fejedelmi bibliotheca Európában Itália határain kívül, a magyar király reprezentációjának szilárd elemévé vált. A korabeli kultúrafelfogásnak megfelelően egyben a király legitimitásának is egyik jele volt. A király szolgálatában álló itáliai humanisták által irányított, tudatos könyvtárfejlesztés, a luxuskivitel iránti folyamatos igény, valamint a könyvtár számára a palota központi traktusában, a trónterem közelében kialakított reprezentatív tér segítették ezt a folyamatot. Az intarziás polcrendszerrel berendezett könyvtártermet az uralkodó címerével, valamint annak a csillagállásnak a figurális freskójával díszítették, amely Mátyás cseh királlyá való választásakor volt látható, 1469-ben. A könyvek látványának eleganciáját az egyseges selyem-, bársony- és aranyozott bőrkötések biztosították. A könyvtár valóban a korona és a Magyar

Királyság ékkövévé vált. Hírét Budára látogató kortárs humanisták vitték messze földre, generációk örökítették tovább.

Hanyatlása azonban már Mátyás halálát követően elkezdődött. Mivel létezésének legfőbb célja, reprezentációs és legitimációs szerepe megszűnt, fejlesztése, óvása már nem volt kiemelt fontosságú. II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos (1516–1526) már nem rendelkezett a könyvtár fejlesztéséhez szükséges anyagi eszközökkel sem. Jóllehet II. Ulászló még tett kísérleteket, uralkodásának első éveiben készültek még kódexek Budán, sőt 1498-ban a Mátyás által megrendelt, de Firenzében maradt kódexek iránt is érdeklődött, próbálkozásai messze elmaradtak Mátyás ez irányban mutatott egykori ereje és energikussága mögött. A Budán diplomáciai úton járó, főként bécsi humanisták, valamint a cseh kancellária tagjai kezdték „széthordani” az állományt, de az uralkodók is előszeretettel osztogatták a kódexeket diplomáciai ajándékként.

A könyvtár hirtelen jött pusztulását az oszmán hódítás okozta. 1526-ban a mohácsi csatát követően Szulejmán szultán katonái feldúlták a budai várat, és

feltehetőleg a könyvtár maradványait (vagy annak egy részét) is ekkor vitték Isztambulba más magyarországi könyvanyaggal együtt. Egy másik elképzelés szerint a végső pusztulást a budai vár 1541-es törökök általi bevétele okozta.

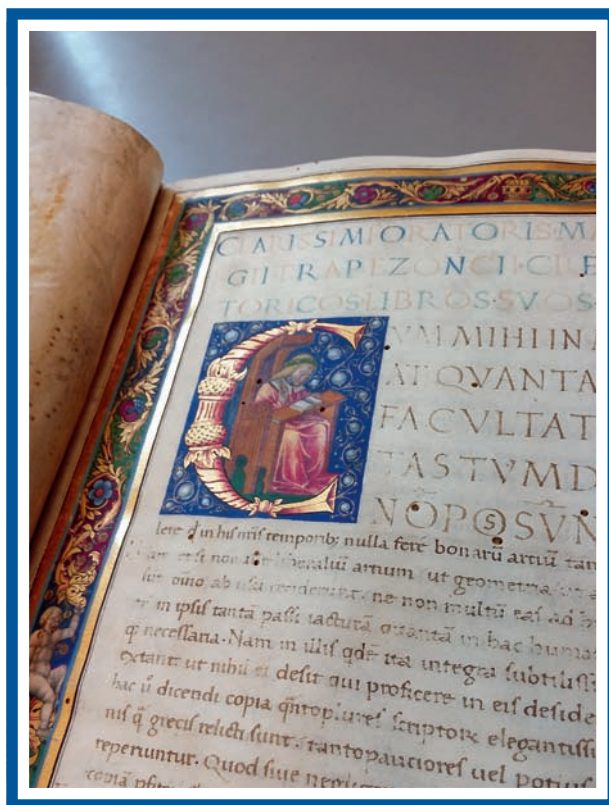
A legendás könyvtár emlékezete azonban nem veszett el. A magyarok tudták, hogy a fennmaradt állomány egy része Isztambulba került, később pedig azt is feltételezték, hogy a törökök által megszállva tartott budai várban is maradtak kötetek. A Corvina Könyvtár fennmaradt darabjai az önálló magyar államiság szimbólumaivá, valamint az újra és újra feléledő Mátyás-kultusz hordozóivá váltak – miként Bethlen Gábor (1613–1629) és I. Rákóczi György (1631–1648) erdélyi fejedelmek idején is. Emiatt a visszaszerzésükre irányuló bármely törekvés túlmutatott önmagán, aktuális politikai, kultúrpolitikai, de mindenképpen szimbolikus színezettel rendelkezett.

Isztambulból Budára

A magyar nemzeti múlt kutatói a 18. század közepétől egyre inkább törekedtek a történelem írásos és tárgyi emlékeinek összegyűjtésére is. A szétszóródott Corvina Könyvtár kiemelt fejezetét képezte ennek a folyamatnak. A corvinák fellelésére és hazahozatalára irányuló szándék közel másfél évszázados történetében az Isztambulba került corvinák mindvégig kiemelt szerepet játszottak, Magyarországra való visszakerülésük pedig az egyetlen igazán sikeres esemény volt ezen a téren.

1802-ben, a Széchényi Országos Könyvtár alapításakor a könyvtár állományában egyetlen corvina sem volt még, sőt, az ország területén is csupán három vagy négy darab cirkulált. Ugyanebben az évben a rendek I. Ferenc királyhoz (1792–1835) fordultak, hogy tegyen lépéseket az Isztambulban őrzött corvinák visszaszerzése érdekében. Kérésük csupán az 1830-as években talált meghallgatásra, amikor Metternich kancellár (1821–1848) – az európai forradalmi megmozdulások hatására gesztusokat kívánván tenni a magyarok felé – megbízta Ottenfels bárót, az udvar isztambuli internunciusát, hogy tájékozódjék a corvinák kérdésében. A báró azonban 1836-os jelentésében arról számolt be, hogy corvinák sem a Sarayiban, sem pedig magántulajdonban nem találhatók.

Az 1860-as évektől a kérdés tudományosabb síkra terelődött, a lassan magára találó Akadémia is felkarolta a corvinák ügyét. Rómer Flóris bencés tanár és archeológus, művészettörténész, később nagyváradi nagyprépost-kanonok (1815–1889) mutatott rá először az egyes kötetek konkrét megismerésének fontosságára a corvinaállomány rekonstruálásában. Ennek jegyében három akadémikus, Kubinyi Ferenc történész (1796–

Trapezuntius *Rhetoricája*

1874), Ipolyi Arnold történész főpap (1822–1888) és Henszlmann Imre régész, művészettörténész (1813–1888) utazott Isztambulba 1862-ben, hogy fölmérjék a Sarayiban őrzött kódexeket. A tudósoknak mintegy hatvan kódexet sikerült megtekinteniük a Sarayi könyvtárában, közülük tizenegyet azonosítottak hiteles corvinaként. A felfedezés rendkívüli jelentőségű volt tudományos és politikai téren egyaránt, sőt, a nemzetközi politika vizeire is átcsapott. Nem utolsó sorban ennek köszönhető, hogy amikor 1869-ben Ferenc József császár a Szezei-csatorna megnyitása alkalmából látogatást tett Isztambulban, Abdul Aziz szultán (uralk. 1861–1876) négy, gondosan kiválasztott corvinával ajándékozta meg. A szultán talán nem is volt tudatában annak, hogy ezzel a magyarok több évszázados álmát váltotta valóra.

Az ajándékozás nem csupán kulturális esemény volt, hanem fontos szimbolikus szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom egymáshoz való közeledésében is. Ezt követően megélnékültek a diplomáciai kapcsolatok a két birodalom között, a Monarchia tudósai előtt pedig megnyíltak, kutathatóvá váltak a Sarayi gyűjteményei.

A négy plusz egy corvina

A kiállításon szereplő négy kódex, Szent Ágoston *Isten városáról* című műve (Cod. Lat. 121.), Polybios *Római történelme* (Cod. Lat. 234.), a komédiaszerző

Plautus összes művei (Cod. Lat. 241.) és a humanista Trapezuntius *Rhetoricája* (Cod. Lat. 281.), nem csupán tartalmilag, hanem formailag is kiválóan reprezentálják az egész egykori Corvina Könyvtárát, hiszen a három itáliai kézirat mellett a negyedik, az említett Trapezuntius-kódex a Mátyás alatt létesített budai könyvmásoló- és miniátorműhely munkája. Miniatúradísz stílusában nagyon közel áll a műhely vezetője, Francesco Castello d'Ithallico munkáihoz. Az Észak-Itáliából érkezett mester a lombard könyvfestészeti stílust hozta magával, és honosította meg Budán. Neki köszönhető, hogy ez a sajátos modellálással dolgozó, kissé absztrakt stílus vált a budai

században egy bizonyos Ibrahim Maczar tulajdonában volt. A Plautus-corvina különlegességét pedig az adja, hogy benne megtalálható Vitéz János saját kezű margójegyzete, amely a Corvina Könyvtár és Vitéz János könyvtárának szoros összefüggéseire mutat rá.

A török közelsége nem csupán félelmet, hanem érdeklődést is kiváltott Európában a 15. század végén, a 16. század elején. Ennek izgalmas dokumentuma az ún. Petancius-corvina amely szintén bemutatásra került kiállításunkon. A rendkívül finom kivitelezésű pergamentekercs Felix Petancius (†1522 előtt) *Genealogia Turcorum Imperatorum* című, a Török Birodalom történetét tárgyaló, II. Ulászlónak ajánlott művét

Trapezuntius *Rhetoricája*

A Szent Ágoston-corvina

miniátorműhely legfőbb jellegzetességévé, amelynek évtizedekre terjedő hatása volt nem csupán a hazai, hanem általában a közép-európai könyvművészetben.

Három kódex eredeti, pompás bársonykötését viseli, amely szintén a budai műhely könyvkötőjének mesterségbeli tudását dicséri, aki Mátyás reprezentatív könyvtára számára egyedi kötéstípust fejlesztett ki. A Szent Ágoston-corvina ragyogó vörös bársonykötése egyenesen a legszebb fennmaradt corvina-bársonykötés, amelyen néhány eredeti, aranyozott ezüstcsat is megőrződött. Jelenlegi szépségét az OSZK restaurátorainak köszönheti.

A Firenzében készült Polybios-corvina egyik posztorbejegyzése izgalmas történetről árulkodik: a 16.

tartalmazza, és a 16. század első évtizedében készült a budai műhelyben (Cod. Lat. 378.). Egyes kutatók véleménye szerint a szerző azonos azzal a Felix Petancius Ragusinusszal, aki 1487-től a budai másoló-műhelyt vezette, s ő maga illuminálta a *Genealogiát*.

Kapcsolatok az isztambuli és a hazai gyűjtemények között

Könyvkultúránk bizonyos mértékű összefonódását demonstrálandó a kiállításon megtekinthető volt az *Isztambuli antifonálé* másolata is, amelynek eredetijét Isztambulban, a Topkapi Sarayiban őrzik. Az 1350-es évek második felében készült kódex a középkori magyarországi liturgia, egyben az Anjou-

kori magyar könyvkultúra egyik legjelentősebb emléke. Évszázadokig lappangott a Topkapi Sarayi állományában, „felfedezésére” csupán néhány évtizeddel ezelőtt került sor. A kódex restaurálása, valamint a facsimile-kiadás elkészítése 1996-ban Törökország és Magyarország kulturális együttműködésének különösen szép fejezetét képezi. A két ország államfőinek egybeeső szándéka szerint sor került a kódex restaurálására is. A munkát az OSZK szakemberei végezték el Isztambulban, a restaurálás költségeit pedig a török állam fedezte.

A középkori kódexek mellett eredeti török kéziratok is bemutatásra kerültek a kiállításon az OSZK anyagából, köztük az egyetlen, hazánk területén fennmaradt és itt is őrzött defter a hódoltság korából, amely Nógrád várában került elő.

Interaktivitás, konklúziók

Kiállításunk a várakozásokon túl rendkívüli látogatottságnak örvendett. Az egyéni látogatók mellett számos csoport részeseülhetett a felkészült munkatársaik (Herendi László, Liphay Endre, Földesi Ferenc és Zsupán Edina) szakmai csoportvezetéseiben. Herendi László érdekes válogatást szerkesztett azokból a tudósításokból, amelyeket a korabeli napilapok „a szultán ajándékáról” közöltek. Reich Liliána és Sebestyén Lilla múzeumpedagógusok foglalkoztató-füzetet állítottak össze két különböző korosztály számára, amely letölthető volt az OSZK honlapjáról. Számos csoport már eleve ezekkel érkezett. Az élményt nagyban növelte, hogy a vitrinekben kiállított eredeti corvinák facsimile-másolatai a kiállítóterben szabadon lapozgathatók voltak, valamint a kódexek teljes digitális másolatait is megtekinthették az érdeklődők. A kiállításon az ismertetőszövegek, feliratok mindvégig két nyelven, magyarul és angolul is megjelentek.

A kiállítás – tartalmán túl – komplexitásában és jól felépített voltában volt nagyszerű. A hagyományos promóció mellett Tóth Péter jóvoltából nagy ívű webes kampány is kapcsolódott hozzá, amely már jóval a tárlat megnyílása előtt felkeltette az érdeklődést a virtuális térben a szóban forgó kódexek iránt. A corvinákról youtube-os kisfilmek is készültek, amelyeket szakszerű tartalmak egészítettek ki.

A *Fátyol nélkül* címet viselő záróeseményre rengetegen voltak kíváncsiak. Ennek keretében a kiállítás kurátora, e sorok írója, úgy mutatta be a négy kódexet, ahogyan eddig kizárólag szakértők láthatták: kivéve őket a zárt tárlókból, érdekes-értékes oldalait fellapozva és értelmezve. A bemutatót – a nagy érdeklődésre való tekintettel – háromszor ismételtük meg. A kiállítást a média is kitüntetett figyelemmel kezelte, számos

kulturális műsor, beszélgetés, interjú készült róla a legkülönbözőbb televíziós és rádiócsatornák részéről.

Zsupán Edina

zsupan.edina@oszk.hu

Corvina-kiállításunk apropóján (a Budapesti Könyvfesztivál díszvendége 2014-ben Törökország volt) két gazdag kamaratárlat is nyílt Könyvtárunkban. Előbbi a Szezei Csatorna megnyitását dokumentálta, olyan eseményként, mint ami lehetőséget szolgáltatott arra, hogy Abdul Aziz szultán Ferenc József látogatása alkalmából az említett négy korvinát ajándékképp visszaadja a magyaroknak; utóbbi a Budapesten köszöntött kortárs török irodalom jeles képviselői előtt tisztelegve a török irodalom történetét igyekezett a kezdetektől napjainkig bemutatni.

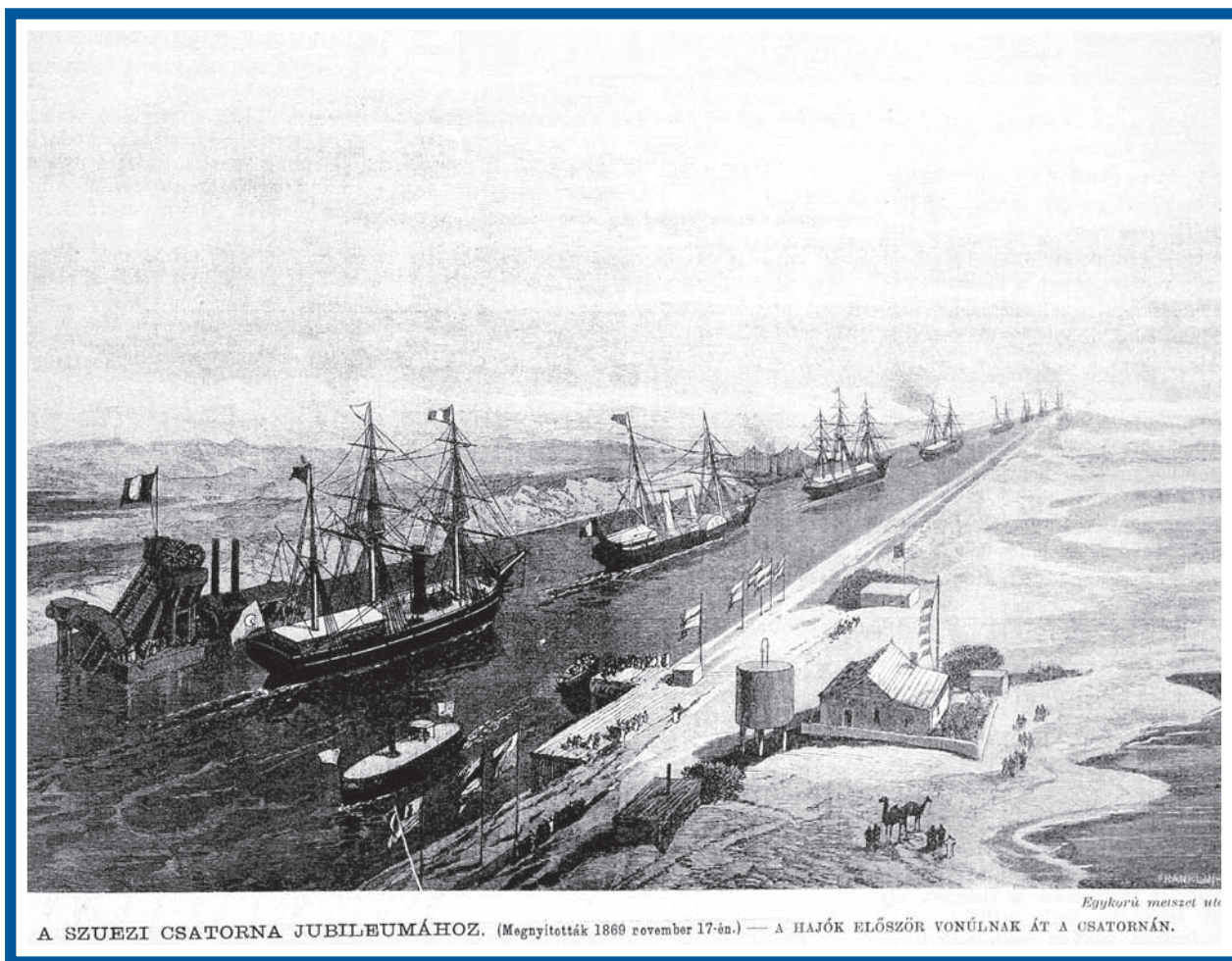
KELET KAPUJA – EGY ÚJ VILÁGÚT

– 145 ÉVE NYÍLT MEG
A SZUEZI CSATORNA –

„Az egész világ iránytűje kelet felé van most fordítva, hol egy nagy elme fogta magát, s megváltoztatá a földrajzot. Elszakított két világrészt, hogy összekössön két tengert. S e csodaművet, mely Lesseps nevét örökössé s a hála tárgyává teszi, meg most nézni, ki csak teheti. Mennek fejedelmek, nagyurak, tudósok, kereskedők és írók. S meg a magyar király is, hogy II. Endre után az első legyen, ki látta Konstantinápolyt és Jeruzsálemet. Ha csak egy kéjút volna szóban, akkor egyet sohajthatnánk a százazrek fölött, a melybe ez kerülni fog; de ez érdek-út is egyszersmind, mert a szezi csatorna nem azért esik a mi Adriánkhoz oly közel, hogy ne vonhatnánk belőle sok hasznót, ha e jó alkalmat nem nézzük közönyösen. Az volt eddig is a baj, hogy a Bécsben lakó magyar királyok nem kelet felé tekintettek, hanem Frankfurtba jártak. Gróf Andrassy Gyula szintén kíséri a királyt, s mivel az egyiptomi alkirály öt utijegyét is küldött neki, néhány főhivatalnok s egy-két író (ugy mondják: hogy Kecskeméthy Aurél és b. Pongrácz Emil) az alkirály költségén fogják megjárni Egyiptomot, ahová most annyian vágnak és oly kevesen juthatnak.” E sorokat a *Hazánk s a külföld* című folyóirat újságírója vetette papírra 1869. október 25-én.

A Vörös-tengert a Földközi-tengerrel összekötő csatorna terve már az ókorban foglalkoztatta az uralkodókat. Az ókor tudós mérnökei azonban nem egy észak-déli csatorna tervét készítették el, hanem egy nyugat-keleti irányban húzódó csatornát, amely voltaképpen így csak a Nílus egy új mellékága lett a Nílus-delta keleti

A SZUEZI CSATORNA JUBILEUMÁHOZ. (Megnyitották 1869 november 17-én.) — A HAJÓK ELŐSZÖR VONÚLNAK ÁT A CSATORNÁN.

Kelet kapuja

részén, a Vádi Tumuláton keresztül. Az ókori csatorna azonban többször eliszaposodott, tönkrement, s bár jó néhány kísérlet történt a helyreállítására, és a források szerint 767-ig többé-kevésbé használatban volt, de azt követően hosszú ideig nem került napirendre egy másik csatorna megépítése.

A 18. században nyitrai báró Tóth Ferenc, vagy franciásan Baron de Tott, aki a Boszporusz és a Dardanellák megerősítőjeként elnyerte III. Musztafa szultán bizalmát, felvetette a szultánnak egy észak-dél irányú csatorna tervét a Vörös-tenger elérésére. Tóth 1771-ben utazott Egyiptomba, Mémoires-jában Szuezt is említette, teljes topográfiai ismerettel rendelkezett róla, és bebizonyította, hogy Dareiosz mérnökei tévedtek, amikor azt állították, hogy a Vörös-tenger magasabb a Földközi-tengernél. Musztafa váratlan halálával azonban sajnos Tóth terve nem valósult meg.

1798-ban Napóleon egyiptomi hadjárata során utasította mérnökeit egy mesterséges vízi út tervének kidolgozására, de földmérője, Jacques-Marie Le Père téves számításai alapján, aki 10 méteres szintkülönbséget mutatott ki a két tenger között, elvetették az építkezést. 1846-ban nemzetközi tudósokból álló társaság tanul-

mányozta újból a csatorna megvalósíthatóságát, amely az újabb mérések alapján kivitelezhetőnek tűnt. A tudósok közül Luigi Negrelli, olasz származású osztrák mérnök dolgozta ki részletesen a tervet, de a munkálatok megkezdését már nem érte meg, 1858-ban meghalt. Az építkezés végül 1859-ben indulhatott meg, azt követően, hogy 1854-ben Ferdinand de Lessepsnek sikerült megnyernie az egyiptomi alkirályt, Muhammad Szaid pasát az ügynek, és megkapta tőle a koncessziót. A munkát tíz év alatt hatalmas erőfeszítések árán végezték el, és a csatornát 1869. november 17-én fényes ünnepségek közepette nyitották meg. Megépítésekor a csatorna 164 km hosszú és 8 m mély volt, ebből következően hamarosan érezhetőek voltak a fogyatékoságai, a nagyobb hajók csak lassan haladhattak benne és gyakran megfeneklettek. A Pallas Nagy Lexikona szerint „1882-ben 3198 hajónál 416 megfeneklési eset fordult elő, s összesen 21.643 óra idővesztés állt elő”. A csatorna bővítése tehát nagyon hamar elkerülhetetlen volt. Mostanra, a 2010-es adatok szerint 193.30 km hosszú és 24 m mély lett.

A csatorna ünnepélyes megnyitóján jelen volt Ferenc József magyar király is. A király keleti útjáról részle-

tesen tudósítottak a hazai napilapok. Így beszámoltak arról is, hogy útban Suez felé, a király megállt Isztambulban, ahol Abdul Aziz szultán látta őt vendégül. Ahogyan a lapok is említették, II. Endre után Ferenc József volt az első magyar király, aki felkereste a Szentföldet. A Szezei-csatorna megnyitását követően Egyiptomban is utazgatott, megtekintett több műemléket és megmászta a Kheopsz-piramist is. A napilapokon kívül a király kíséretében lévő írók és újságírók útirajzaiban, visszaemlékezéseiben is olvashatunk a csatorna megnyitásáról.

A Szezei-csatorna átadása nemcsak mint szenzációs és pompás esemény került a lapok vezető hírei közé. A gyakorlati kérdések, a várható haszon elemzése, legalább olyan nagy érdeklődésre tarthatnak számot, mint a mérnöki teljesítmény. Már az építkezések megkezdése után nem sokkal, 1860-ban, a Trieszben működő Revoltella-bizottmány, felvetette egy osztrák-magyar kelet-ázsiai expedíció tervét, amelynek fő feladata az volt, hogy megvizsgálja a csatorna megnyitásából származó külkereskedelmi előnyöket és lehetőségeket. A „Donau” fregattból és a „Friedrich” korvettből álló kelet-ázsiai expedíció végül csak 1868-ban indult útnak, tagjai között Cserei Manóval, Kaas Ivorral, és Xántus Jánossal. A kereskedelmi lehetőségek tanulmányozásán kívül célul tűzték ki a diplomáciai kapcsolatok létesítését, konzulátusok felállítását, és nem utolsósorban tudományos gyűjtések végzését is, amellyel Xántus Jánost bízta meg akkor a Magyar Nemzeti Múzeum.

Kamara-kiállításunkhoz a törzsgyűjteményben lévő dokumentumokon kívül a Térképtárban található Szezei-csatorna térképekből is válogattunk.

Pap Ágnes
pagi.at.oszk.hu

VENDÉGÜNK TÖRÖKORSZÁG

Törökország különleges földrajzi fekvése, mintegy választóvonalként való elhelyezkedése az iszlám és a nyugati kultúra között, egykori világbirodalmi szerepe, különleges ízt ad a mai török szépírók regényeinek, novelláinak, egzotikus lírájának. A régi és új szépirodalmi művekben emberi sorsokon keresztül kíséreljük nyomon a török történelem alakulásának szeszélyes ívét a mai, huszonegyedik századi modern európai államig.

A török irodalom első írásos emlékei a 8. századból maradtak fenn. Klasszikus európai irodalmi műfajok mindazonáltal csak a 19. század elején honosodtak meg, ezt megelőzően nem írtak európai irodalmi műfajokban, a történetírás, népköltészet és a Balassi Bálint lírájára is ható rituális-szimbolikus jellegű díván-költészet volt leginkább jellemző. E század második felében elindított társadalmi reformok ugyanakkor az irodalmi életre is befolyással voltak, megújították az írott nyelvet, és addig nem ismert műfajok jelentek meg. Az 1923-ban megalakult Török Köztársaság irodalma nem sokban különbözött a nacionalista szellemű Nemzeti Irodalom mozgalom törekvéseitől, de felhasználta a török népművészet értékeit és nyugati haladó irányzatokat is. Nagy előrelépést jelentett, hogy Kemal Atatürk eltörölte az arab írást, és bevezette a latin betűs török ábécét. A korszak prózájában a realizmus és naturalizmus dominált, megjelentek az ún. társadalmi és falusi regények (Orhan Kemal, Yasar Kemal). A lírai műfajokban folytatták az oszmán török hagyományokat, virágzott a tradicionális szillabikus költészet is. Ezzel a hagyománnyal szakított először a Majakovszkij-követő, Magyarországon is jól ismert Názim Hikmet költő, aki bevezette a szabad verselést a török irodalomba.

A modern török irodalom erőssége ugyanakkor a próza, a novella. *Török elbeszélők* (1974), *Van, akit a sólyom karmol meg* (2004), *28 török novella* (2011) címen magyarul is megjelentek prózai gyűjtemények. A második világháború utáni szocialista Magyarországon persze főleg a parasztok, munkásberek elmaradottságáról, kizsákmányolásáról szóló alkotásokat adták csak ki. Az elmúlt évtized regényolvasó magyar közönsége a globalizálódó társadalmak ismerősnek tetsző világán kívül az iszlám történelmi múltba visszavezető, izgalmas történeteket is kézbe veheti. A török irodalom nemzetközi elismertségét megerősíti az a tény is, hogy Yasar Kemalt többször is Nobel-díjra jelölték, Orhan Pamuk pedig 2006-ban megkapta az irodalmi Nobel-díjat.

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014. május végéig tartó kamarakiállítással tisztelgett a kortárs török írók és költők művei előtt, bemutatva azt a kis szeletet vendégeink alkotásainak, amelyek a magyar olvasók számára is hozzáférhetőek, s amelyek száma reményeink szerint a jövőben egyre gyarapodik majd.

Somogyi Etelka
somogyi.etelka.at.oszk.hu

„MERÉSZEBB, MINT A FESTÉSZET” A MODERN MAGYAR KERESKEDELMI PLAKÁT 1924–1942

– AZ OSZK ÉS AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM KÖZÖS KIÁLLÍTÁSA –

Április 24-én nyílt meg és augusztus végéig volt látható az Iparművészeti Múzeumban a Plakát- és Kisnyomtatványtárunk páratlan grafikai plakátgyűjteményén alapuló nagyszabású kiállítása.

A magyar plakátművészet egyik legvirágzóbb korszaka kezdődött el az 1920-as évek közepén az akkoriban kibontakozó modernizmussal. Az utcákon a sokszor giccses, negédesen bájos, mulatságos jeleneteket ábrázoló szecessziós plakátokat szinte egyik napról

Részlet a tárlatból

a másikra igazi modern, konstruktivista kompozíciók váltották fel. A hirtelen váltás egyik oka egy új művészcsoport színre lépése volt. 1925-ben hirdettek amnesztiát a Tanácsköztársaságban szerepet vállalt művészek számára, ez pedig azzal járt, hogy a magyar avantgárd legjelesebb alkotói hazatérhettek. Az 5-6 éves külföldi tartózkodás során többen a modern művészet központjaiban fordultak meg: Kassák Lajos Bécsben, Berény Róbert Berlinben, Bortnyik Sándor Weimarban élt. Utóbbi helyszín egyértelművé teszi, hogy legerősebb hatást a Bauhaus iskola konstruktivista felfogása gyakorolt.

Mit jelent a „modern plakát”? A Bauhaus művészete a funkcióból indult ki, ami a plakát esetében az érthető, világos, hatásos kommunikáció. A tárgyak jelszerűen egyszerű ábrázolása, a tipográfiában a modern blokkbetűk, a kompozícióban az absztrakt művészet tanul-

ságai érvényesültek. A Bauhaus felfogásához hozzá tartozott, hogy a művészet és élet egységére törekedtek, vagyis azokat a műfajokat részesítették előnyben, amelyeknek a társadalmi életben is fontos szerepe van. Ilyen terület az alkalmazott grafika, amely ezért nem pusztán mint jó jövedelemforrás volt érdekes a művészek számára. A politikailag szalonképtelen és ezért kevés kiállítási lehetőséget kapó Berény, Bortnyik, Kassák és tanítványaik által képviselt modernizmus a kereskedelmi reklám számára hozta azt az újdonságértéket, ami ezen a területen szükséges, így igaz lehetett Kassák emblemikus mondata, miszerint a korban a plakát „merészebb, mint a festészet”. Amikor 1930 körül kifulladásra látszott a modernista grafika, egy új nagymester jelent meg a színen, a Palesztinából hazatérő Irsai István. A fél életművét Izraelben megalkotó művész a modern magyar és héber tipográfia nagy alakja volt, és felejthetetlen plakátok kapcsolódnak a nevéhez, mint a Nor-Coc vagy a Lampart termékei. Munkásságát az említett kiállítással egy időben az Izraeli Kulturális Intézetben kamaratárlaton mutattuk be.

Az első modernista plakátot Kassák még Bécsből küldte haza 1924-ben (Magyar Hírlap), ezt követte a szinte robbanásszerű változás. A Modiano cigaretta papírgyár volt az első merész megrendelő, aki Bortnyikot foglalkoztatni kezdte, majd a legkülönbözőbb cégek követték: a Tungsram, a Flora, a Standard, vagy a Frutti. A modern reklám elsősorban a modern életmód újdonságaihoz kapcsolódott, ekkoriban alakult ki egy új nagyvárosi életmód, amely már nem a korábbi szalonok világa volt; szerepet kaptak itt az új termékek és tevékenységek: elektromos eszközök, háztartási gépek, mozgatható és kényelmes bútorok, élhető és tiszta lakások, és megjelentek újfajta szabadidős tevékenységek is, mint a sport.

A mostani kiállításnak hosszú az előtörténete, s meglehetősen göröngyös út vezetett e mostani sikerhez. A 101 plakátból álló válogatást ugyanis először Spanyolországban láthatta a közönség 2009-ben, akkor a Valenciai Modern Művészeti Múzeum (MuVim)

Berény Róbert plakátja a nevezetes 1930-as Könyv- és Reklámművészeti Kiállításhoz, amelyet szintén az Iparművészeti Múzeumban rendeztek.

Kassák Lajos *Magyar Hírlap* plakátja az első modernista plakát volt Magyarországon

mutatta be, innen került egy rangos válogatás később egy sevillai bemutatóra. A kiállítás kurátora Bakos Katalin, a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze volt, a szervezés pedig a Tár akkori vezetője, Tamási Balázs érdeme. A plakátokat Csillag Ildikó restaurálta. A kiállítás nemzetközi sikerét jelzi, hogy 2012-ben 20 plakátot kértek kölcsön a kollekciónál egy nagyszabású plakáttörténeti kiállításra Malagába. Ez utóbbi, körülbelül 170 darab plakátból álló válogatás az egyetemes plakátművészet első virágkorát volt hivatott bemutatni 1898 és 1938 között. A 170-ből 20 hazai plakát a magyar plakátművészet rendkívüli elismerésének számít.

A nagy várakozás és elhúzódnó intézményi bonyodalom, méltó helyszíneresések után végre 2014-ben nyílt lehetőség arra, hogy a tárlatot itthon is bemutassuk, ekkor sikerült partnerként bevonni a Tudományos igazgatóság révén az Iparművészeti Múzeumot, amely helyszínként is tökéletes, sőt, szimbolikus választás volt. Ugyanebben a térben rendezték ugyanis 1930-ban a „Könyv és Reklám Művészek kiállítását”, amely a modernista grafika legnagyobb bemutatkozásának számított, ennek két plakátja (Berény és Bortnyik egy-egy műve) vezette be a kiállítást, és a helyszín egyezésére az egykori kiállítási enteriőrrel készült kinagyított fotók is utaltak. A főkurátor ismét Bakos Katalin maradt, akinek a Múzeum részéről Reichart Dóra, a Könyvtár részéről pedig e sorok írója segített társkurátorként.

Úgy gondoltuk, a hazai közönségnek egy gazdagabb tárlatot állítunk össze, mint a spanyolországi bemutató volt. A plakátok a két világháború közötti korszakban megjelenő modern nagyvárosi életforma lenyomatai, ezt a világot akartuk felidézni a kiállítással. Megpróbáltunk megtalálni minél több olyan terméket, amely a plakátokon szerepel, ezért kölcsönöztünk rádiót, mosógépet, tűzhelyet a Magyar Közlekedési Múzeum Elektrotechnikai és Műszaki Múzeumától, fürdőruhát, Modiano cigarettapapírt, Flora szappant a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumtól – és így tovább... A MANDA gyűjteményében őrzött filmhíradókat egy külön teremben vetítettük, itt a BNV-k és más reklámmal kapcsolatos események felvételei idézték fel a kort. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeit is bevontuk: Kozma Lajos bútorai a modern otthont,

Kovács Zsuzsa pavilon- és dohánybolt-tervei a korabeli városi életet villantják fel. Megjelentek a Múzeum Adattárából Lukács Kató eredeti reklámtervei, és a Plakát- és Kisnyomtatványtárból Csemiczky Tihámér luxus kivitelű fürdősapka és cipő katalógusai, tehát sok olyan alkotás, amelyet még soha nem láthatott a közönség. Multimédiás eszközök segítségével a katalógusok és folyóiratok virtuálisan lapozhatóak voltak. A kiegészítések segítségével sikerült felidézünk a kor modern mindennapjait. Célkitűzésünk volt, hogy ráirányítsuk a figyelmet a plakáttal és tervezőgrafikával foglalkozó korabeli szakmai-művészeti közéletre, így megjelentek a programok és iskolák kiadványai és a szakfolyóiratok, köztük Bortnyik Plakát című lapja, amelyet magángyűjteményből kölcsönöztünk, ugyanis olyan ritka, hogy még közgyűjteményben sincs belőle példány. Felhívtuk a figyelmet a plakáttervezés folyamatára a kézi festéstől a nyomtatáson át a kiragasztásig, itt Konecsni György és Macskássy Gyula Nemzeti Galériában őrzött eredeti plakáttervei is láthatók voltak.

A megnyitón az Esseni Plakát Múzeum német igazgatója, a művészettörténész René Grohnert beszélt, magasra értékelve a korszak magyar plakátművészetét. A tárlat április végétől augusztus végéig volt nyitva, több mint 23.000 látogatót vonzott, ami több tekintetben is rekord számnak mondható. Interaktív múzeumpedagógiai foglalkozások, rendszeres tárlatvezetések és szakmai workshopok is kiegészítettek, a 2014-es Múzeumok Éjszakáján pedig nagy tömeg részvételével zajlottak a programok. Ezúton is szeretném megköszönni a segítséget mindazoknak, akik munkájukkal hozzájárultak ehhez a szép sikerhez. A szervezési munkákban Szilárdi Edina és Kopcsay Ágnes segítségét, köszönöm továbbá Boka László tudományos igazgatóknak és Jékely Zsombornak az Iparművészeti Múzeum igazgató-helyettesének a tárlat ügyének mindenkorai felkarolását. Mellettük a Plakát- és Kisnyomtatvány összes munkatársának a lebonyolításban vállalt segítségét, a restaurátorok, Koppán Orsolya és Horváth Pál, a fotósok, Ackermann Ádám és Karasz Lajos gyors és tökéletes munkáját.

Katona Anikó

katona.aniko.at.oszk.hu

KÖNYV ÉS EMBER ELTIPORVA. A VÉSZKORSZAK ÉS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

– RENDEZVÉNYSOROZAT AZ OSZK-BAN,
2014. MÁJUS 28 – SZEPTEMBER 30. –

A Széchényi Könyvtár 2014-i rendezvényeinek sorában kiemelt helyet foglalt el az a kiállítás és konferencia, ami a vészkorszak 70. évfordulóján a nemzeti könyvtár mint valóságos és szimbolikus intézmény erőfeszítéseit mutatta be a könyv és az ember megmentésére.

Talán sem a látogatók, sem a rendezők számára nem revelálódott egy véletlen, sorsszerű körülmény, az, hogy a kiállítás a könyvtár épületének úgynevezett Nemzeti Erekyterében kapott helyet. Az Erekyterét mint kiállítóhely azért kapta ezt az elnevezést mintegy másfél évtizeddel ezelőtt, mert a könyvtár ebben a térben tervezte és valósította meg a nemzeti múlt kiemelten fontos értékeinek bemutatását, olyan kötetekkel, mint a Philostratus-corvina, a Festetics-kódex vagy Kölcsey Hymnusának kézírata. A tér szimbolikus jelentése – a rendezők szándékaival teljesen egybehangzóan – a nemzeti múlt megkerülhetetlen építőkövei közé emelte a vészkorszak áldozatául esett Halász Gábor életművét, a megsemmisítéstől teljes egészében megmentett mintegy 2500 könyvet és nem utolsó sorban a gyűjtemény korabeli főigazgatójának, Fitz Józsefnek tudóshumanistához méltó magatartását ezekben a nehéz években.

A kiállítás azt a folyamatot követte végig, hogyan vált a zsidó származású írók munkája, majd élete is

végképp lehetetlenné 1944. március 19-ét, a német megszállást követően. Hanák Gábor és Lukács Bea válogatásában egész falat betöltően, sajátos mementóként sorakoztak azok a rendeletek, amelyek csaknem átláthatatlanul, mégis egy irányba mutatva tették egyre lehetetlenebbé a magyarországi zsidóság életét. A szemtanúk és az üldözést szenvedettek visszaemlékezéseinek mozgóképes megjelenítésével, kiegészülve a *Századunk* című televíziós sorozat megfelelő epizódjaival, plasztikusan ábrázolta a hirdetmények, az MTI-hírek és korabeli filmhíradó tudósítások háttérében kibontakozó, majd lezajló tragédiát.

Minden bizonnyal a statikai törvények tették szükségessé a várpalota háború utáni újjáépítése során, hogy annak a térnek a közepén, ahol kiállításunk látható volt, egy hatalmas oszlopot kellett emelni, nyilvánvalóan a mennyezet alátámasztására. Ez a tartóoszlop most sokszoros jelentéssel telítődött. A kiállítás látványtervezője, Pintér Réka ezt az oszlopot borította be azzal a mintegy három és félezer könyvvel, pontosan azokkal a példányokkal, amelyeket az elvadult kultúrpolitika megsemmisítésre ítélt. Kolosváry-Borcsa Mihály működése nyomán a nemzeti könyvtár megkapta azokat a jegyzékeket, amelyek oldalszám sorakoztak a zsidó szerzők nevei, és feladata volt részletes listákat készíteni megjelent munkáikról. Más gyűjteményekhez illetve könyvkiadókhöz, könyvkereskedésekhez hasonlóan ezeket a műveket az állományból kigyűjtve át kellett volna adnia a megsemmisítésre szakosodott brigádoknak. Fitz József főigazgató azonban megtalálta az egyetlen megoldást a könyvek megmentésére. Tájékoztatta a hatóságot, hogy ő ennek nem tud eleget tenni, egyrészt mert törvénytisztelő hivatalnok, márpedig érvényben lévő törvény kötelezi a nemzeti könyvtárat a Magyarországon nyomtatott összes könyv beszerzésére és megőrzésére, másrészt, ha jogában állna, sem tudná végrehajtani a rendeletet, mert a háborús helyzetre tekintettel, a mentési terv alapján, gondosan elcsomagoltatta a könyvtár állományát, ennek

Érdeklődő a kiállításon

átfésülése pedig az adott körülmények között fizikailag is kivitelezhetetlen. Fitz bátor és leleményes fellépésének köszönhetően egyetlen kötet sem került zúzdába a nemzeti könyvtár állományából.

Az embermentés nehezebb munkája legalább ennyire fontos volt az egykori főigazgató számára. A kiállítás második része, Nemeskéri Erika és Földesi Ferenc rendezésében, a kiváló esszéista és kifogástalan könyvtári hivatalnok, Halász Gábor pályáját mutatta be. Halász 1927 őszén került a Széchényi Könyvtár Kézirattárába, és főnökei jelentései szerint az első pillanattól a könyvtár legfelkészültebb, roppant lelkiismeretes tisztviselői közé tartozott. A kiállítás áttekintette irodalomtörténeti és hivatalnoki pályáját, beágyazva az alig-alig dokumentált magánéletbe. Fitz főigazgatónak először 1943 nyarán kellett eljárnia Halász érdekében. Hosszas levelezéssel sikerült elérnie, a kivételettség egyetlen lehetőségére, a tudományos pótolhatatlanságra hivatkozva, hogy Halász kora ősszel visszatérhetett a munkaszolgálatból a nemzeti könyvtárba. Úgy tűnik, Fitz megérezte a közelgő veszélyt, és próbálta valamiképpen körülbástyázni Halászt. 1943 őszén előléptette, a Kézirattár vezetését bízta rá, majd egyenesen ő kapta a feladatot, hogy 1944 tavaszára készítse el a könyvtár nagy, jubileumi Kossuth-kiállítását. A kiállítás március 15-én meg is nyílt, ám március 19-e után hamarosan be kellett zárni. S egy-két hónap múlva elkezdődött Halász kálváriája. Nyár elején újra behívták munkaszolgálatra. Fitz, megint csak a tudományos kivételettségre apellálva, a miniszté-

riumi hivatalnokoktól egészen Jaross Andor belügyminiszterig mindent megmozgatott, hogy kimentse azt a kollégáját, akire nem egyszerű beosztotként, hanem valóságos barátként tekintett. Az OSZK Irattárából kiállított levelek hétről hétre dokumentálják ezt a reménytelen küzdelmet. A minisztérium végül nyugdíjazta Halászt, a főigazgató kezéből ezzel minden eszökt kivett, amivel esetleg segíthetett volna. A korszak egyik legjelesebb magyar literátora Sárközi Györggyel és Szerb Antallal együtt a balfi táborban lelte halálát 1945 februárjának ismeretlen napján.

A rendezvénysorozat 2014. május 28-án egy konferenciával kezdődött, ahol Romsics Ignác, Szécsényi András és Haraszi György értékes előadásai tekintették át a korszakot, majd 2014. szeptember 30-án, a finisszázs keretében a kurátorok tárlatvezetését követően Boka László, Nemeskéri Erika, Szilágyiné Bánfi Szilvia és Hanák Gábor kerekasztal-beszélgetése zárta, melyben a nemzeti könyvtár tevékenységét, szerepét, lehetőségeit vizsgálták a vészkorszak idején.

A rendezvénysorozathoz kapcsolódóan intézményünk egy kisebb tanulmánykötetet is megjelentetett: *Eltíporva. A vészkorszak és az Országos Széchényi Könyvtár – Tanulmányok a vészkorszakról és történelmi előzményeiről*, szerk. Ujváry Gábor, Bp., OSZK, 2014.

Lukács Bea – Földesi Ferenc

bea.lukacs@oszk.hu - foldesi.ferenc@oszk.hu

Vezetés a kiállításon

ILYEN VOLT A MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2014-BEN

Idén az Őrzők éjszakája – a könyv elpusztíthatatlan összefoglaló címet kapták programjaink az éves nyílt napjaink közül a leglátogatottabban, annak éjszakáján, melyen a betű és a lélek törékenységét, illetve az általuk hordozott értékek megmentését, megmenekülését igyekeztünk bemutatni.

Erre az éjszakára készült, kiemelt kiállításunkon a Kürenbergi lovag 12. századi verseitől Babits Mihály könyvtárszobájának fényéig kalauzolták szakértő kollégák, a Kézirattár kutatói legféltettebb ritkaságaink bemutatásával az intézménybe látogatókat. [erről lásd részletesen a következő írást – szerk. megj.]

Több, mint húszféle programunkon megtekinthették a látogatók többek között a legelső magyar verset, amit 60 évvel ezelőtt körbebombáztak, a corvinát, amit a közönség még soha nem láthatott, az 1944-ben betil-

tott, bezúzásra ítélt könyveket, a restaurátorok bemutatták, milyen volt és milyen lett egy-egy égett, tépett, penészes mű, de abszolút különlegesség volt az az orvosok által már egyszer felhasznált röntgen-fóliára készített hangfelvétel is, amelyen látni lehet az emberi gerincet, és egyúttal hallgatni Bartók Béla zongorajátékát.

Hatkor az oroszlanos udvarra néző erkélyünkön koncerttel kezdtünk, fél nyolckor már Al Ghauí Hesna újságíró és Fábián Évi fotóművész beszélgetett nagy érdeklődéstől övezve a pillanat megőrzéséről, este tíz-kor Huzella Péter és Mácsai Pál teltházas, felemelő és magával ragadó Villon-estje koronázta meg a programot, éjjelkor pedig a Chameleon Jazz Band játszott elfeledett dalokat.

Több játékot is hirdettünk, éjjeli nyereményekkel! *A 451 Fahrenheit – (Ne) játssz a tűzzel! – Mentsd a ment-*

Gutenberg, mint élő jelmezfantázia

hetőt! című „könyvmentő akciót” a legismertebb közösségi portálon indítottuk, majd az éjszaka során helyben is lehetett szavazni. A nemzeti könyvtár közösségi oldalának profilján 98 műre érkezett mintegy 700 szavazat, a helyi játékon is mintegy 300-an írták fel a falra kedvenc, „megmentendő” könyvük címét. Az egészen komoly megfontolásoktól (Biblia, JA versei, Bűn és bűnhődés, 100 év magány, Orwell 1984) a könnyedebb, szórakoztatóbb művekig (Gyűrűk Ura, Narnia krónikái) vagy a közoktatásból is ismert darabokig (A kis herceg, Pál utcai fiúk, Micimackó) rengeteg cím került fel a négy hatalmas papíroldalra – az eredetileg két falnyi felület hamar betelt, az est folyamán duplájára kellett bővítenünk azt.

A lista:

1. Biblia
2. József Attila összes versei
3. García Marquez: Száz év magány
4. Saint-Exupéry: A kis herceg
5. George Orwell: 1984
- 6–7. Radnóti összes; Tolkien: A Gyűrűk Ura
8. 777 magyar népmese

9. Bulgakov: Mester és Margarita
10. Szerb Antal: Utas és holdvilág
- 11–12. Shakespeare összes; Madách: Az ember tragédiája
13. Douglas Adams: Galaxis útikalauz stopposoknak
14. Lázár Ervin: A négyszögletű kerek erdő
15. Milne: Micimackó
16. Daniel Keyes: Virágot Algernonnak

A 10 szerencsés játékoson kívül a legtöbb szavazatot kapott műveket is „megjuttalmaztuk”, kis emléklappal: „Ez a mű a 2014-es Múzeumok Éjszakáján az Országos Széchényi Könyvtár 451Fahrenheit – (Ne) játssz a tűzzel! könyvmentő játékában a legtöbb szavazatot kapta.” – a művek visszakérülnek a raktárba, és remélhetőleg további 212 éven keresztül hordozzák az idei játék emlékét.

Nagyon népszerű volt a *Játék egy mondatban – 10 mondat 10 regényből* címet viselő verseny is, sokan adtak le jó megfejtést, a 10 nyertes éjfélkor vehette át a fél éves olvasójegyt. Idén is volt könyvaukció, a két árverésen 103 tételből 97 darab kelt el, ami igen jó arány. A legkedveltebbek továbbra is a térképek, plaká-

451Fahrenheit – (Ne) játssz a tűzzel! könyvmentő játék

Csernók Klára és zenekara

tok, gyerekeknek szóló művek, szabadkőműves témájú dokumentumok. A könyvárverések világában ismert gyűjtők közül is részt vettek néhányan. A befolyt összeget retrospektív gyarapításra fordítjuk, tehát árveréseken fogjuk mi is „elverni”.

Kínáltunk még látványdigitalizálást, könyvgyűjtők bolondéráit, megmentett kottákat, Tolnay Klári- emléket, „dicsőség és pusztulás” helyszíneit a térképtárban,

Raktári séta

kipróbálhattuk a retro kiállításban, mennyire csalóka az emlékezet, begyakorolhattuk a vonalvezetést a divat-tárlat segítségével, fotót készíthettünk magunkról Babits eredeti lámpernyője alatt.

Különösen nagy népszerűségnek örvendtek azok a programjaink, amelyekre az év folyamán más alkalommal csak nagyon ritkán juthatnak be látogatóink: az intézményi körsétákra pillanatok alatt elfogytak a sorszámok. Nem pihenhetek a restaurátoraink sem, megállás nélkül tanították az érdeklődő felnőtteket és gyerekeket arra, hogyan is kell könyvet kötni, papírvirágot hajtogatni, de mindig zsúfolt volt a Térképtár olvasóterme is, ahol kicsik-nagyok rengeteg földgömböt készítettek.

Gondoskodunk arról is, hogy megpihenhessenek és finomságokat fogyaszthassanak a vendégeink – a VI. emeleti teraszon, a vár közepén, a csillagos ég alatt, ahol közöttünk járt Gutenberg is, mint élő jelmezfantázia.

Június 21-én több mint 4000 látogató fordult meg nálunk, hogy bepillantson az ŐRZŐK titkaiba – csodás éjszaka volt!

Sághi Ilona
saghi.ilona.at.oszk.hu

ŐRZŐK

– A 2014-ES MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA KÖZPONTI TÁRLATA
A KÉZIRATTÁR RENDEZÉSÉBEN –

„ŐRZŐK: betű és lélek őrizői.

A Széchényi Könyvtár gyűjteményei és műhelyei több mint kétszáz éve őrzői az írott magyar kultúra teljességének. Ezen az éjszakán nem csak a gyűjtemények legizgalmasabb darabjait láthatja a látogató, amelyek a betű mellett alkotói lelkét is átmentették számunkra a véletlenek, a sors, a történelem viharain, hanem bevezetést kap az ŐRZŐK, a nemzeti könyvtár munkatársainak gyűjtő, konzerváló, tudományos tevékenységébe is.

Minden kiállított darab magán hordozza betű és lélek törekénységét. Mi azért dolgozunk, hogy törekénységében is felmutassuk ennek a kultúrának időtlenségét és pompáját.

Szeretettel várjuk a látogatókat, legyünk együtt: ŐRZŐK!”

A Kézirattár vezetője, Földesi Ferenc ezekkel a szavakkal ajánlotta a nagyközönség figyelmébe 2014 júniusában azt a különleges kiállítást, amelynek fő célja volt, hogy pusztulás széléről, közepéből megmenekült darabokat mutasson be, s ezáltal rámutasson a „megőrzés” kérdésének rendkívüli összetettségére. A kiállított dokumentumok véletlen megmenekülésről, konzerválásról, a tudományos feltárás titkairól (rekonstrukció és konstrukció), a hagyományozódás izgalmas módjairól (eltűnt kéziratok idézetként való fennmaradása, másolatokban, reprodukcióként való megmaradás, stb.) beszéltek. A kiállítás két nagy egységre oszlott: a Babits-hagyaték egy különleges szeletére, valamint az ún. középkori tárlatra. Mindkettőben páratlan ritkaságok voltak láthatók, mind a legizgalmasabb módokon éltek túl a pusztító idők, s gyűjteményben való legújabb kori fennmaradásukhoz értő szemek és értő kezek járultak hozzá.

A középkori terem éke az Ómagyar Mária-siralom „otthona”, a háborúkat, bombázásokat túlélte *Leuveni kódex* volt, de körülötte olyan különlegességek sorakoztak, mint a könyvborítóként fennmaradt világhírű budapesti Minnesänger-töredék vagy Nagylucei Orbán, Hunyadi Mátyás egyik főemberének zsoltároskönyve, amelynek corvinákéval megegyező kötését az 1990-es évekig bársony fedte el; az ugyancsak könyvborítóként továbbélő három töredék Bonfini magyar

történelmének eredeti példányából vagy a félig elégett, roppant méretű kassai graduale. A kiállított corvina, Battista Mantuano *Parthenicéje* a restaurálás hőksorszakának nyomait viseli egykor finom rajzolatú címlapján, amelynek szépségét ma már csak a *Könyvszemle* fekete-fehér fotómelléklete őrzi. Az így kibontakozó összkép, a fragmentumszerűség hitelesebb képet festett a megőrződés formáiról és a számunkra fennmaradt emléktanyag jellegéről, állapotáról, mint alkalmasint „szép” darabokat megmutató, gazdag tárlatok.

A megvalósításhoz nem csupán a Kézirattár és az MTA-OSZK Res Libraria Kutatócsoport szakemberei, hanem a Restauráló és Kötészeti Osztály munkatársai is nagyban hozzájárultak, nem utolsó sorban azért, mert kiállításra került a frissen restaurált Prágai Kalendárium is.

Zsupán Edina

zsupan.edina@oszk.hu

MEGŐRZÉS-MEGŐRZŐDÉS: RITKASÁGOK A BABITS-HAGYATÉKBÓL

„*Babitsék szobájában* [...] mindig áhítat fogott el s ebben a környezetnek is megvolt a maga jelentős szerepe. Ha koradélután érkeztem s a Vérmezőn még egészen világos volt, ebben a szobában, ahol a szerkesztői fogadóórák zajlottak le, már villany égett, állólámpa a szoba közepén, mint *Pythia füstölője*, mely éppen csak a közepén világított s a szoba többi részét homályban hagyta. A nagy pergamen lámpaernyőn ezek a középkorias betűk lobogtak: „NIHIL VINCIT NISI VERITAS, NIHIL SALVAT, NISI CARITAS.” A lámpa körül két bőrfotel – jólesően emlékeztettek az otthoni bőrgarnitúrára –, körös-körül és alattunk és felettünk könyvek [...]. (Vas István: *Elvesztett otthonok* – részlet)

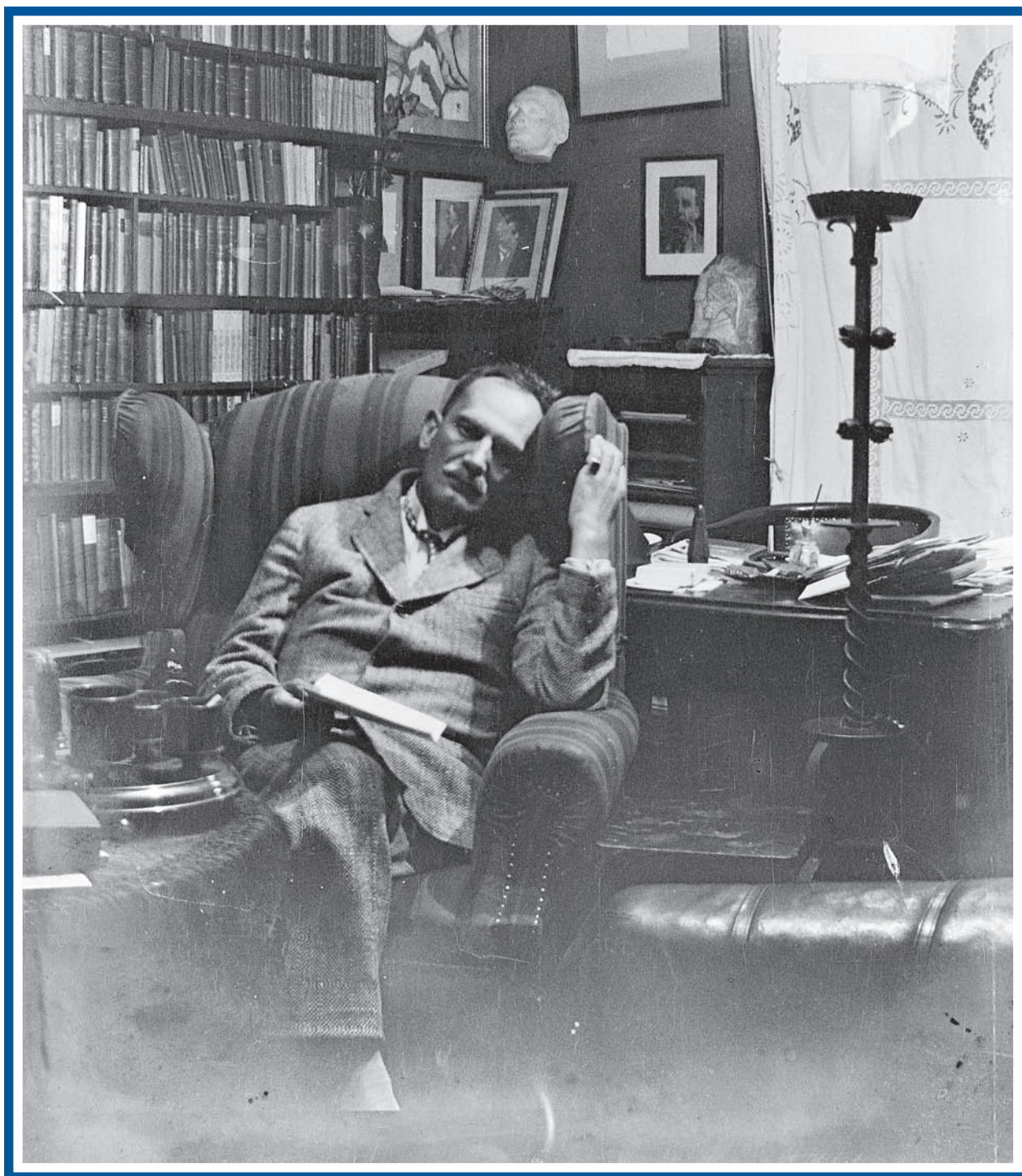
A Kézirattár Babits Mihály alkotóműhelyéből ránk maradt gazdag hagyatékából való, eddig nem vagy alig ismert ritkaságokból kívánt ízelítőt nyújtani a nagyközönség számára. Kiállításunk apropója, ötletadója Babits nemrég előkerült lámpaernyője volt, az, amelyről Vas István a fentebb idézett sorokban megemlékezik, az ismert ágostoni jelmondattal: „CSAK AZ IGAZSÁG GYŐZ, CSAK A SZERETET ÜDVÖZÍT”. Kollégánk,

Förster Miklós maga ajándékozta a becses tárgyat a Nemzet Könyvtárának. Ezt az egyedi és megőrződésében is különleges tárgyat igyekeztük többes kontextusba helyezni. A kontextus három rétegű: a lámpaernyő környezete, a lakás; a lámpaernyő készítője, a feleség, Török Sophie; és végül a lámpaernyő megőrzője, a fogadott lány, Babits Ildikó.

Babitsot tehát ezúttal nem csupán mint költőt, hanem mint magánembert is szemlélhettük a tárlaton, melynek első részében azt a lakásbelsőit igyekeztük bemutatni,

amelynek a lámpa is részévé vált – mint azt több fénykép is szemléletesen tanúsítja. A második részben Török Sophie, az alkotó jelent meg, hiszen Babits felesége szenvedélyesen fényképezett, emellett odaadóan gyűjtötte a különböző feljegyzéseket, emlékeket. Hála Tanner Ilonkának, a Babits család belső miliője, élete is gazdagon dokumentált. *„Fáradhatatlan jegyeztem és gyűjtöttem láthatatlan füzetembe azt is, ami nemcsak az enyém, ami mindenkié, s amiről egyszer majd számot kell adnom.”* – írta naplójában. A fényképezés mellett fes-

Babits Mihályról készült fotó a megőrzött lámpaernyővel

A lámpaernyő

Fotózás Babits lámpájával a Múzeumok Éjszakáján

tett, rajzolt is – a lámpaernyő is az ő keze munkája, akárcsak az „Angyaloskönyv”-ként ismert kéziratos gyűjtemény itt is bemutatott borítója.

Számos fotó engedett bepillantást a Babits-család meghitt életébe, amelyek az egyedülálló – jórészt még publikálatlan – fényképgyűjteményből, a feleség és a nevelt lány hagyatékából maradtak fenn. A fotókon rögzített pillanatok nyomán feltárul előttünk a családi élet intimitása, Babits Ildikó gyermekkorának boldog pillanatai; a családhoz tartozó ismerősök, barátok mellett feltűnnek a költő, szerkesztő környezetéhez tartozó művészek, gondolkodók, legkiválóbb íróink-költőink. Az eddig nem ismert hagyaték-részből igyekeztünk néhány kis tárgyat is bemutatni, például pasziánszkártyát, amellyel Babits szenvedélyesen töltötte

szabadidejét, különböző rajzokat, kis játékokat Ildikó gyermek-világából. Minthogy a hagyatékban hangdokumentumok is fennmaradtak, színesítette tárlatunkat egy a rádióban készült mesterszalag az 1930-as évekből, amely a költő által elmondott verseit rögzítette, valamint az az érdekes röntgenlemez-kollekció, amely Babits és Török Sophie hangját őrizte meg.

A kiállítás utolsó egységében a Babits-hagyaték számos fényképének és fotónegatívjának évek óta zajló konzerválási munkálataiba, Papp Judit kolléganőnk műhelyébe nyerhettünk bepillantást.

Beöthy Ildikó

beothy.ildiko.at.oszk.hu

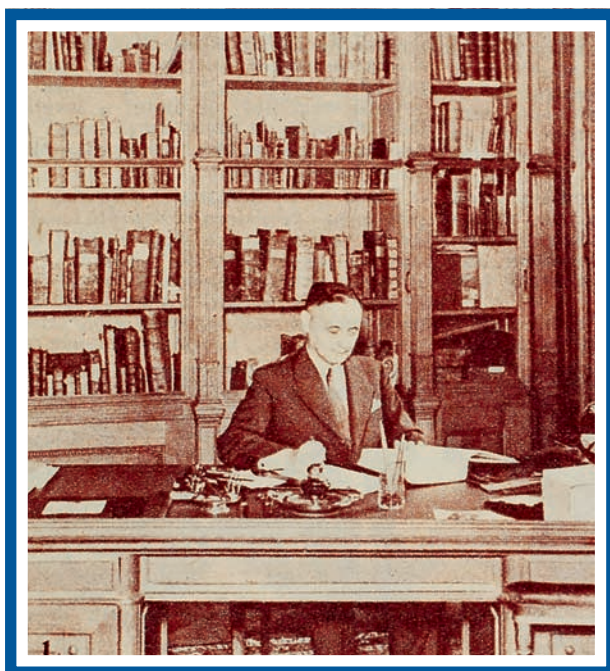
AZ ÉRTÉKMENTŐ

– FITZ JÓZSEF-EMLÉKKIÁLLÍTÁSOK –

Fitz József (1888–1964) könyvtáros, könyv- és nyomdászattörténész a Magyar Nemzeti Múzeum alá tartozó, de önálló szervezeti egységként működő Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójaként tevékenykedett bő tíz éven át. Nevéhez fűződik a 20. századi igényeknek megfelelő modern, európai színvonalú magyar nemzeti könyvtár megteremtése. Könyvtárunk 2014-ben, halálának ötvenedik évfordulóján Fitz Józsefnek a vészkorszakban játszott emberi helytállásáról két, a nemzeti könyvtár élén eltöltött magas színvonalú szakmai munkájáról pedig egy újabb összegző tárlattal emlékezett meg.

A májusban megnyílt, a Holokauszt emlékévé előtt tisztelgő *Eltiporva. A vészkorszak és az Országos Széchényi Könyvtár* című kiállításunkhoz [erről lásd részletesen Földesi Ferenc és Lukács Bea írását! –szerk. megj.], kapcsolódott *A könyv elpusztíthatatlan* című kamarakiállítás (kurátor Bánfi Szilvia) az OSZK Kézirattárában, mely teljes egészében Fitz Józsefnek, a háborús viszonyok, a reménytelen körülmények közepette is mélységes humanizmussal és erkölcsi helytállással munkatársait és a magyar nemzeti könyvtár állományát védő főigazgatónak alakját idézte meg. Az év végén, novemberben pedig a Könyvtári Intézet Könyv-

Fitz József

tártudományi szakkönyvtára szervezett kamaratárlatot Fitz József az Országos Széchényi Könyvtár volt főigazgatója emlékére. Ez utóbbi a „...szolgálat az utolsó leheletig” címet kapta, méltán, hisz a kamarakiállítás (kurátor Hegyközi Ilona és Fazokas Eszter) Fitz József egész életútját igyekezett bemutatni, különös figyelmet fordítva az Országos Széchényi Könyvtár vezetőjeként töltött évekre. Ez utóbbi kiállítás Fitz fantasztikusan gazdag életpályáját, könyvtárszervezői és tudományos érdemeit természetesen csak kiragadott szemelvényekkel tudta illusztrálni, egy-egy kiállított irat vagy dokumentum csak felvillantotta, milyen területeken működött sikeresen és hatékonyan Fitz József, de tudni kell, hogy az OSZK életében kezdeményezéseinek komoly hatása, utóélete, folytatása van.

Fitz József 1934-ben került az OSZK-ba, és 1935 és 1945 között volt a könyvtár főigazgatója. Elmondhatjuk, hogy a budapesti és a pécsi egyetemi könyvtárban töltött évei előtanulmányként szolgáltak az OSZK-ban végzett munkájához. Nevéhez fűződik különböző jelentős technikai újítások, reformok bevezetése, egy számottevő szervezeti átalakítás (a különgyűjtemények megszervezése), továbbá nagy horderejű szakmai döntések egész sora (többek között a katalógusokról, a nemzeti bibliográfiáról). Méltatói mindig kiemelték, hogy gyakorlati és elméleti téren egyaránt kiváló szakember volt, kiválóan párosította a praktikumot a modernséggel. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének elnökeként igen sokat tett a szervezett könyvtárosképzés magyarországi meghonosítása érdekében. Könyvtörténeti és szakírói munkásságát élvezetes stílusban megírt egyetemi előadásaiából, tanulmányaiból és könyveiből ismerhetjük meg. Vezetőként a könyvtárosok tudományos munkájának ösztönzését, támogatását mindig fontos feladatnak tekintette.

Az idei tárlatok közül az időben utolsóinak címét adó idézet („...szolgálat az utolsó leheletig”) Fitz József egyik egyesületi előadásának záró szavait ismételte. Az előadást 1943-ban tartotta *Könyvtárak a háborúban* címmel – külföldi példákkal illusztrálva – arról, hogyan lehet és hogyan célszerű a könyvtáraknak felkészülniük a háború megpróbáltatásaira. Az OSZK főigazgatójaként hű maradt ehhez a mottóhoz, és a II. világháború alatt mindent megtett mind a gyűjtemény, mind a munkatársak megmentése érdekében. A kiállí-

tás címével a rendezők Fitz Józsefnek nemcsak a háborús években tanúsított helytállását, hanem a könyvtári szolgálat, az olvasók iránti elkötelezettségét is érzékelteni kívánták.

Mint szó volt róla, ezt megelőzően már látható volt *A könyv elpusztíthatatlan* című kamarakiállítás is, mely Magyarország 20. századi történelmének talán legtragikusabb időszakában, 1944–1945-ben idézte fel Fitz helytállását. A nemzeti könyvtár ugyanis két alkalommal kényszerült állományának védelmére, amikor gyűjteményének bizonyos részét politikai okokból kívánta a diktatórikus hatalom megsemmisíteni. Hogy ez nem történt meg, és a könyvtár legfőbb feladatának megfelelően megőrizhette állományát az utókor számára, az Fitz József helytállásának köszönhető, aki szembeszállt előbb a német majd a szovjet hatalom tisztoogatási (könyvmegsemmisítési) törekvéseivel. Mentette az esztelen pusztításnak kitett emberi életet és kulturális értékeket. Bátran szembeszállt a zsidó szerzők műveinek a közforgalomból való kivonását elrendelő torz utasításokkal, s felelősen cselekedett az elhurcoltak gazdálanná vált otthonaiban hátrahagyott magyar szellemi értékek mentésekor is: közbenjárásának köszönhetően menekült meg Kner Imre felbecsülhetetlen értékű, 9000 kötetes nyomdászattörténeti könyvtára, Halász Gábor 1000 kötetes, ugyancsak nívós világirodalom-történeti könyvtára, illetőleg a nagykanizsai zsidó hitközség vallási kegytárgyai és egy 18. századi illuminált kézírata. Befogadta a budapesti ostrom alatt a Nemzeti Zenede tulajdonában lévő magyar nyelvű Liszt Ferenc-levelet, s védelmet biztosított annak, akárcsak a háborús állapotok miatt Sepsiszentgyörgyre már vissza nem szállítható Apor-kódexnek. Ugyanígy a Révay Jánosné tulajdonában lévő 16 kötet Jókai-kéziratot, valamint a deportálást szenvedett dr. Fleischmann Ottó szekszárdi ügyvéd tulajdonában lévő két autográf Ady-kéziratot (*Adja az Isten és Cifra szűrómmel betakarva*), amelyet a visszatért tulajdonosa 1945. augusztus 8-án átvehetett.

Az 1945. évi rendeletek értelmében a közszolgálatban álló tisztviselőknek igazoló eljárásom kellett részt venniük, hogy számot adjanak az előző időszakban folytatott tevékenységükről. A Magyar Nemzeti Múzeum Igazoló Bizottsága Fitz Józsefet – számos munkatárs mellette való tanúskodása ellenére – a főigazgatói állásra alkalmatlannak ítélte, de beosztottként a könyvtárban maradhatott. Méltatlan leváltását követően is rendületlenül és eredményesen folytatta tudományos munkásságát.

Fitz könyvtörténeti kutatóként, szakíróként is nagyszerűt alkotott.¹ Könyvtörténeti kutatásait tanít-

1 Fő művei: *A könyv története*, Magyar Szemle Társaság, 1930 (A Magyar Szemle kincsestára, 53.); *Hess András, a budai őnyomdász*, Magyar

A kamarakiállítás megnyitója

ványai folytatták, eredményeit felhasználták és továbbfejlesztették munkatársai, akik azóta maguk is a szakma nemzetközi szinten elismert és köztiszteltetben álló képviselői lettek. Munkájának eredményei így ma is élnek: publikációit ma is olvassák, emlékét őrzi a magyar könyvtárosok, szakmai reformjai pedig beépültek a nemzeti könyvtár szolgáltatási rendszerébe. A novemberi tárlaton kiállított művek ezeket is jól példázták, a Könyvtártudományi szakkönyvtár olvasótermében pedig művei ma is azonnal elérhetőek, folyamatosan az olvasók rendelkezésére állnak.

A Fitz halála óta eltelt öt évtizedben a könyvtárosok szakmai közössége több alkalommal megemlékezett Fitz Józsefről és munkásságáról. A rendezvények között kiemelkedő jelentősége volt a születésének 100. évfordulóján, 1988-ban szervezett emlékülésnek és kiállításnak. Fitz József nevét megörököltette a *Fitz József könyvdíj* is, amelyet 1988 óta ítél oda a kulturális minisztérium az előző évi könyvtermésből a könyvtárosok szavazatai alapján kiválasztott, általuk legértékesebbnek ítélt könyveknek; büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy három alkalommal az OSZK kiadványainak is sikerült elnyerniük e rangos díjat.²

Az említett kiállításokkal a nemzeti könyvtár igyekezett méltón fejet hajtani Fitz József emléke, élete és munkássága előtt, valamint követendő példaként megidézni alakját a nemzeti könyvtár mai munkatársai és olvasói számára.

Hegyközi Ilona – Bánfi Szilvia

hegykozi.ilona.at.oszk.hu – banfi.at.oszk.hu

Bibliophil Társaság, 1932.; *Gutenberg*, Hungária, 1940 (Hungária-könyvek, 7.); *A magyar nyomdászati. 1848-1849*, Hungária Hírlapnyomda Rt., 1948 (Hungária-könyvek, 13.); *A magyar nyomdászati, könyvkiadás és könyvkereskedeleme története 1-2*, Akadémiai Kiadó, 1. köt.: *A mohácsi vész előtt*, 1959., 2. köt.: *A reformáció korában*, 1967.

2 Vö. *Kincsek a nemzet könyvtárából*, szerk. Monok István; fotók Hapák József, Bp., Magyar Könyvklub, 2002.; *A magyar bibliofília képeskönyve*, szerk. Monok István, Buda Attila; fotók Hapák József, Bp., Korona-OSZK, 2006.; *Levélben értesítsen engem! Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról*, szerk., vál. Deák Eszter, Zvara Edina, Bp., Kossuth-OSZK, 2012.

Múzeumok Majálisán

2014. május 17–18–án 19. alkalommal rendezte meg a *Múzeumok Majálisát* a Magyar Nemzeti Múzeum. A rendezvény ideje alatt propagáltuk a május 28-án megnyíló *Eltiporva. A vészkorok és az Országos Széchényi Könyvtár* című kiállításunkat, népszerűsítettük az Iparművészeti Múzeummal közös rendezésben akkorra megnyílt *Merészebb mint a festészet. A modern magyar kereskedelmi plakát 1924–1942* című nagykiállításunkat és a hozzá kapcsolódó katalógust. A nagyszínpadon került sor új *Nemzeti Téka*-kötetünk, Szóts Zoltán Oszkár: *Az OSZK egykori első világháborús gyűjteménye* című könyvének bemutatójára.

Az Országos Széchényi Könyvtár ebben az évben először vett részt az Ünnepi Könyvhéten, mely 85. alkalommal került megrendezésre, június 12–15. között. A könyvhéten kiemelt eseménynek számított három ekkorra megjelent kiadványunk dedikálása: Szóts Zoltán Oszkár az említett, első világháborús kötetét, Bánfi Szilvia, Pavercsik Ilona, Perger Péter és V. Ecsedy Judit: *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század*, Sirató Ildikó pedig a bicentenáriumi szerkesztett kötetet dedikálta: *A nőuralom. Szigligeti Ede négy színműve*. Mindezek mellett a könyvtár korábbi műveit is az olvasó- és vásárlóközönség elé tártuk, többek között a Tudományos

Ülésszakok előadásainak gyarapodó könyvsorozatát, a *Bibliotheca Scientiae et Artis* sorozat köteteit, köztük a *Források és hagyományképek* című új tanulmánygyűjteményt és a *Nemzeti Téka* sorozatunk korábban megjelent reprezentánsát, a „*Könyvim az én fiaim*” címűt. Sikert aratott a korábbi kiadványok közül nyelvemlékekkel foglalkozó kiadványunk „*Látjátok feleim...*”, vagy Hauszmann Alajos: *A magyar királyi vár* című hasonmás kiadványunk.

A utóbbi évek hagyományainak megfelelően részt vettünk a várbeli *A Magyar Nyelv és Könyv Ünnepe* című rendezvénysorozaton is, ahol népszerű kiadványaink árusítása mellett lehetőség nyílt a könyvtárban rendezett, Babits relikviákból álló kiállítás megtekintésére is invitálni az érdeklődőket, s emellett beiratkozási akciót is kínáltunk.

Mindhárom eseményen rengeteg vásárló és érdeklődő kereste fel eladóhelyeinket. Könyvtárunk kiadványainak, programjainak és szolgáltatásainak népszerűsítése mellett az intézmény tudományos rangja és könyvkiadói értéke is gyarapodott, a jó hangulatú „kitelepülések” által mindemellett jelentős bevételt is elkönyvelhettünk.

Herendi László
herendi.laszlo.at.oszk.hu

CSALÓKA EMLÉKEZET – A 60-AS ÉVEK HANGULATA. „EMLÉKSZEL ARRRA MÉG, MONDD JÓ BARÁTOM?”

– KIÁLLÍTÁS A PLAKÁT- ÉS KISNYOMTATVÁNYTÁRBAN –

„A '60-as évek az olvadás, a fellélegzés, a remények, a változások, az előzőekhez képest a több szabadság évtizedeként él a köztudatban. Magyarországon az életszínvonal fokozatos emelkedése, az anyagi gyarapodás lehetősége, a többi szocialista országnál lényegesen liberálisabb politikai berendezkedés az emberek többsége számára legitímálta a diktatúrát, a létbiztonság vált a legfontosabb értéké, a demokrácia s a szabadságjogok pedig az értékrangsorban egyre hátrébb kerültek.” (Morsányi Bernadett)

A Plakát- és Kisnyomtatványtár gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokkal – grafikai és szöveges plakátok, reklámcédulák, szórólapok, jegyek, meghívók, könyvjegyzékek, röplapok, műsorok stb. –, és a korra jellemző tárgyakkal próbáltuk kamara-kiállításunkon feleleveníteni a '60-as éveknek a fenti idézetben jellemzett hangulatát.

Nem akartunk különösebben foglalkozni a történelemmel, a nagybetűs politikával, a miértekkel, s nem akartunk nosztalgiázni sem, hiszen ma már tudjuk, hogy a '60-as évek több tekintetben is

„csalóka napfény” volt. A Tárunkban őrzött 'apróságokkal' – melyek gyakran többet elárulnak a hétköznapi életről, mint a történelemkönyvek – az akkori gyerekeknek, fiataloknak, akik már átélték azt a korszakot, az emlékeiket szerettük volna mindenekelőtt feleleveníteni, a legfiatalabbaknak pedig egy sajátos szemszögből bemutatni szüleik, nagyszüleik fiatalságának idejét.

A kiállítás kurátorai, Györgyné Borsa Zsófia és Reisingerné Kutor Bea a tárlókban elhelyezett tárgyakat az *Ezek a fiatalok!* című lemezen szereplő egy-egy dal köré csoportosították. Az 1967-ben bemutatott film zenéje alapján készült lemez volt az első, melyen a Szörényi-Bródy szerzőpáros és az Illés együttes dalai megjelentek. A lemeznek elsöprő országos sikere volt. Bár a dalok 1967-ből valók, ma is sokan emlékeznek rájuk és ismerik őket. Néhány tárlónál egyszerűen magyarázható a kapcsolat a dal és a kiállított tárgyak között. Pl. *A bolond lány* című tárlóban a divattal, öltözködéssel, kozmetikával kapcsolatos dokumentumokat állítottuk ki. Ugyanilyen egyértelmű volt a *Misztér alkohol* címet viselő tárló is, ahol az élvezeti cikkek szerepeltek, és az *Ez az a ház*, melyben a lakberendezés és a háztartásé volt a főszerep. Kicsit áthallásosabb volt – többek között – a *Lásd, ne csak nézz!*, a *Fáradt vagyok* és az *Eljöttél* címeket viselő tárló.

Kiállításunknak talán számunkra is meglepő, nem várt sikere volt. Több kulturális rádióműsorban is beszélhettünk róla, és nem egyszer kopogtak be hozzánk a nézelődők a kiállított dokumentumok alapján felmerült emlékeiket megosztani velünk.

Részlet a tárlatból

Kopcsay Ágnes
kopcsay.agnes.at.oszk.hu

ELDORADO – ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOT MINDENKINEK!

– A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK MEGÚJULÓ RENDSZERE –

A 2014-es év több tekintetben is kiemelt projektje az ELDORADO név alatt ismertté vált, most elinduló új, pontosabban megújuló könyvtári szolgáltatások átfogó moduljait kialakítani hivatott komplex digitális szolgáltatási rendszer az előkészítés záró-szakaszába érkezett.

Amikor a nemzeti könyvtár a 2012-es év késő tavaszán benyújtotta pályázatát egy országos hatáskörű elektronikus dokumentumküldő rendszer meg-

lalja, nem beszélve a szükséges jogi környezet megteremtéséről, utóbbi feltételezi a jogalkotóval való szoros kooperációt is.

Az ELDORADO uniós támogatásból, a TÁMOP-3.2.4.B-11/1-2012-0002¹ azonosítószámú pályázat keretében megvalósuló komplex digitális szolgáltatási rendszer, amelynek célja, hogy elektronikus formában hozzáférést biztosítson a könyvtárak állományaiban lévő dokumentumokhoz, függetlenül azok szerzői jogi és digitalizáltsági státuszától. A betűszó feloldása:

valósítására, egy olyan, egyedülállóan összetett szolgáltatás kialakítása mellett kötelezte el magát, amely nemzetközi viszonylatban is úttörőnek mondható, egyszersmind a hazai könyvtárügy egésze megújításának a lehetőségével kecsegtetett. Abból a szempontból sem mindennapi e kezdeményezés, hogy messze túlterjeszkedik a pályázatok megvalósításának szokványos terjedelmén, amennyiben a hagyományosnak mondható elemeken (megvalósítási tanulmány készítése, eszközbeszerzés, rendszertervezés és -fejlesztés, stb.) túl a könyvpiari értéklánc érdekeltjeivel való együttműködést, a kulturális ágazatot átfogó összefogás ösztönzését is magában fog-

ELektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és DOKumentumtára.

Az ELDORADO (korábbi, „leánykori” nevén: Országos Elektronikus Dokumentumküldő Rendszer) célkitűzéseit a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet² az Országos Széchényi Könyvtár feladatai között határozza meg, a következőképpen:

„8. § (2) A kiemelt feladatok ellátása érdekében a

¹ TÁMOP-3.2.4.B-11/1 – „Tudásdepó-Expressz” – Országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és képzés támogatásának érdekében – a pályázat megvalósítója az Országos Széchényi Könyvtár.

² Vö. 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetlen könyvtárának kiemelt feladatairól.

nemzeti könyvtár a Kultv. 61. § (4) bekezdése szerinti alapfeladatai keretében [...]

b) az Országos Dokumentumellátási Rendszerhez kapcsolódva működteti az országos elektronikus dokumentumküldő rendszert, amelynek keretében ba) szolgáltatja a szerzői jog által védett művek elektronikus változatát,

bb) figyelembe veszi a könyvtárak által megküldött elektronikus dokumentumok szolgáltatására vonatkozó korlátozásokat, valamint

bc) a könyvtárak helyett – megállapodás alapján – végzi az elektronikus dokumentumküldés lebonyolítását [...]

Az úttörő vállalás a szerzői jog által védett művek elektronikus változatának szolgáltatását is magában foglalta (Lásd a rendelet ba. pontját). Szolgáltatási spektruma ugyanakkor igen széles: az elektronikus másolatküldéstől az online olvasáson át az elektronikus kölcsönzésig terjed. A szerzői jog által védett dokumentumokat a jogtulajdonosok engedélye alapján, DRM-védelemmel ellátva szolgáltatjuk majd. A régebben megjelent, kereskedelmi forgalomból kikerült kiadványok legális szolgáltatását egy korszerű, automatizált jogtisztázási eljárás támogatja, míg a jelenleg is forgalmazott művekhez való hozzáférést a jogtulajdonosok (vagy azok képviselői) egy licenckezelő eszköz segítségével engedélyezhetik. Az ELDORADO mindamellott elsősorban abban különbözik a jelenlegi országos könyvtári rendszerektől, hogy közvetlenül a felhasználót célozza meg: nem szükséges könyvtári olvasónak lenni, hogy szolgáltatásait igénybe vegyük. A rendszernek tehát felhasználója lehet bárki, aki internetes hozzáféréssel

rendelkezik, beleértve az egyes szolgáltatások határon túli megrendelőit, használóit.

Az ELDORADO – jóllehet kereshető adatbázisa a monografikus kiadványok tekintetében a Magyar Országos Közös Katalógusra épít – saját, hozzáadott funkciói révén túlmutat a közös katalóguson, így például digitális tartalomszolgáltatást tesz lehetővé, amelyet infrastruktúrával, teljes munkafolyamatkövető-rendszerrel támogat; a mindeddig megoldatlan jogtisztázó munkafolyamatra járható módszert kínál, ezáltal lehetővé teszi a jogvédett digitális tartalmak legális szolgáltatását. Mindezek révén tehermentesíti a könyvtárakat, az „egyablakos” szolgáltatás révén pedig jelentős erőforrásokat (humán erőforrást, energiáfordítást, időt és pénzt) takaríthat meg.

A digitális kor beköszönte a széles tömegek számára tette lehetővé az információkhoz való kényelmes – a korábbiakhoz képest gyorsabb és egyszerűbb – hozzáférést. A közgyűjteményekben zajló digitalizációs tevékenység célja, hogy a kulturális örökség objektumait a lehető legtöbb felhasználó számára tegye elérhetővé, ezáltal támogatva a társadalom kreativitását, valamint jelentős mértékben járuljon hozzá egy olyan, kulturális értelemben vett identitás felépítéséhez, amely a közös műveltséget, a szellemi értékeken való osztozást tekinti alapjának. Az ELDORADO a nemzetközi törekvésekkel összhangban, az információk kreatív felhasználásának támogatásával³ kíván hozzájárulni e nemes cél megvalósulásához, a kultúra és tudomány fejlődéséhez.

Dancs Szabolcs

dancs.szabolcs@oszk.hu

³ Vö. *ELDORADO – egy intelligens rendszer a kreativitás szolgálatában*. Elhangzott: Magyar Könyvtárosok Egyesülete 46. Vándorgyűlése, Sopron, 2014. július 18.

„SZENTSÉGTÖRÉS A CSÚNYA KÖNYV”

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014-ben kisebb emlékkiállítással tisztelgett a három nyomdász-tipográfus, Kner Imre, Tevan Andor és Haiman György életműve, munkássága előtt, Kner Imre halálának 70., Tevan Andor születésének 125., Haiman György születésének 100. évfordulója alkalmából.

Kner Imre, Tevan Andor, Haiman György – három név, amely meghatározta a huszadik század elejének magyarországi könyvművészeti törekvéseit, három tipográfus, akik szakmai, rokoni, baráti szálakkal kapcsolódtak egymáshoz. Kner Imre és Tevan Andor kollégák és barátok voltak, akik a személyes találkozásokon kívül gyakran váltottak levelet is egymással, Haiman György pedig maga is Kner gyermekként, Knerék nyomdájában cseperedett. A magukkal szemben megkövetelt elvárások, az igényesség, minőség, arányosság, harmónia kifejezése mindhárom könyvművész munkájában megnyilvánult, a hivatalos nyomtatványoktól, reklámanyagoktól kezdve a könyvsorozatokon át egészen a szépséges bibliofil kiadványokig.

Kiállításunk, melynek választott címe a Kner-nyomda ajándék könyvjelzőjén volt eredetileg olvasható, bemutatta többek között Kner Imre legelső kiadványait, *Röpke Lapok* című mintakollekciót, különböző stílusirányzatokban készített tipográfiai alkotásait, díjnyertes műveit, egyedülálló világirodalmi sorozatát, a *Literarum Hungaricumot*, az OSZK-nak dedikált, Kozma Lajos metszette betű- és könyvdísz-mintakészletét tartalmazó mappát és a lipcsei nyomdásziskolában készített mintalapjait. A két nyomdász kiállítási tárlóit kettejük kapcsolatát reprezentáló levelek, képek, mintalapok, különleges könyvjelzőik, és Voight Krisztina: *100 levél* című kis levélgyűjteménye kötötte össze. A Tevan Andor munkásságának kezdetei éveit bemutató anyag a kor New York kávéházbeli irodalmi életének keresztmetszetét reprezentálta. Látható volt nagy sikerű és azóta is egyedülálló próbálkozása, a bibliofil *Amatör* sorozat minden darabja, és a Tevan-könyvtár 213 darabot

számláló köteteibe is bepillantást nyerhettünk. Haiman György gazdag életművét számtalan díjazott bibliofil kötete mellett különlegesen szép, egy- vagy néhánypéldányos nyomtatványok színesítették, családtagoknak vagy barátoknak szánt ajándékok, melyek egy-egy verset (pl. Márai Sándor: *Farkasrét*) vagy irodalmi részletet tartalmaztak. Sok más kiadványa mellett megtekinthettük a nyomdászmesterség szépségeit bemutató minikönyv különlegességeit, és a Magyar Iparművészeti Főiskola bibliofil nyomtatványait.

Kner Imrét fizikailag is elpusztította az igazságtalan és könyörtelen rendszer, Tevan Andornak hivatása gyakorlását tették lehetetlenné nagy múltú nyomdájának államosításával, ahonnan hamarosan őt magát is eltávolították. Csak Haiman Györgynek adatott meg, hogy könyvművészetét, írói és tipográfiai tehetségét kibontakoztathassa, és méltóképpen megemlékezessen tanítómestereiről.

A modern magyar könyvművészet megteremtésében Kner és Tevan nyomdái mellett több kisebb kiadó (pl. Amicus, Bisztrai Farkas Ferenc, Genius, Magyar Szemle Társaság, Officina, Rózsavölgyi, Sacelláry, Táltos) is jelentős szerepet töltött be. Céljuk nemcsak az amatőr kiadványokat kereső szűkebb olvasóközönség igényeinek kiszolgálása volt, de arra is törekedtek, hogy a szélesebb és kevésbé tehetősebb rétegekhez is színvonalasabb formában juttassák el köteteket, valamint hasonmások kiadásával is foglalkoztak. A külső forma mellett a tartalomra is nagy hangsúlyt fektettek, amit a kortárs magyar és külföldi szépirodalom bemutatásával és a modern művészeti törekvések felkarolásával valósítottak meg. Az 1920-ban megalakult Magyar Bibliofil Társaság nemcsak kiadói tevékenységével kívánta a könyvművészetet szolgálni, hanem rendszeresen szervezett tematikus kiállításokat is a bibliofil kiadványok bemutatására.

Somogyi Etelka - Pap Ágnes

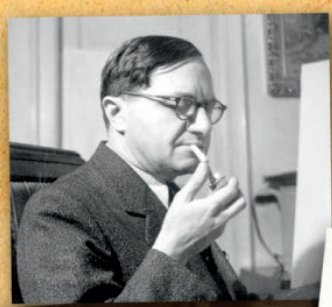
somogyi.etelka.at.oszk.hu – pagi.at.oszk.hu

SZENTSÉGTÖRÉS A CSÚNYA KÖNYV,

MEGTAGADJA HIVATÁSÁT,
ELEVE LERONTJA AZT A
HANGULATOT AMELY A
TERMÉKENY, ÉLVEZETES
OLVASÁSHOZ SZÜKSÉGES
AZONA KÖNYVÖN AMELY
NEK ROSSZ PAPIRJA NYO-
MAS A CSÚNYA KÖTÉSÉ-
MÉGI LÁTSZIK MESSZIRŐL
HOGY NEM KEDVES GYERMEK-
É IROJÁNAK, CSAK FEJŐS-
TEHENE KIADÓJÁNAK.
NE BÍZZ BENNE NE HIGY
NEKI. NE VEDD MEG AZ
ILYEN KÖNYVET, I
MAGYAR OLVASÓ!

Pevan
NYOMDA

SZENTSÉGTÖRÉS A CSÚNYA KÖNYV

KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

A VII. SZINTI KATALÓGUSTÉR BEN

2014. JÚNIUS 13 – 2014. SZEPTEMBER 13.

BELÉPŐDÍJ: 400,- FT, BEIRATKOZOTT OLVASÓKNAK INGYENES

A KIÁLLÍTÁS A KÖNYVTÁR NYITVATÁRTÁSI IDEJÉBEN LÁTOGATHATÓ

KÖTÉSTÖRTÉNETI KURIÓZUM A MAGYAR ASSZONYOK KÖNYVTÁRÁBÓL

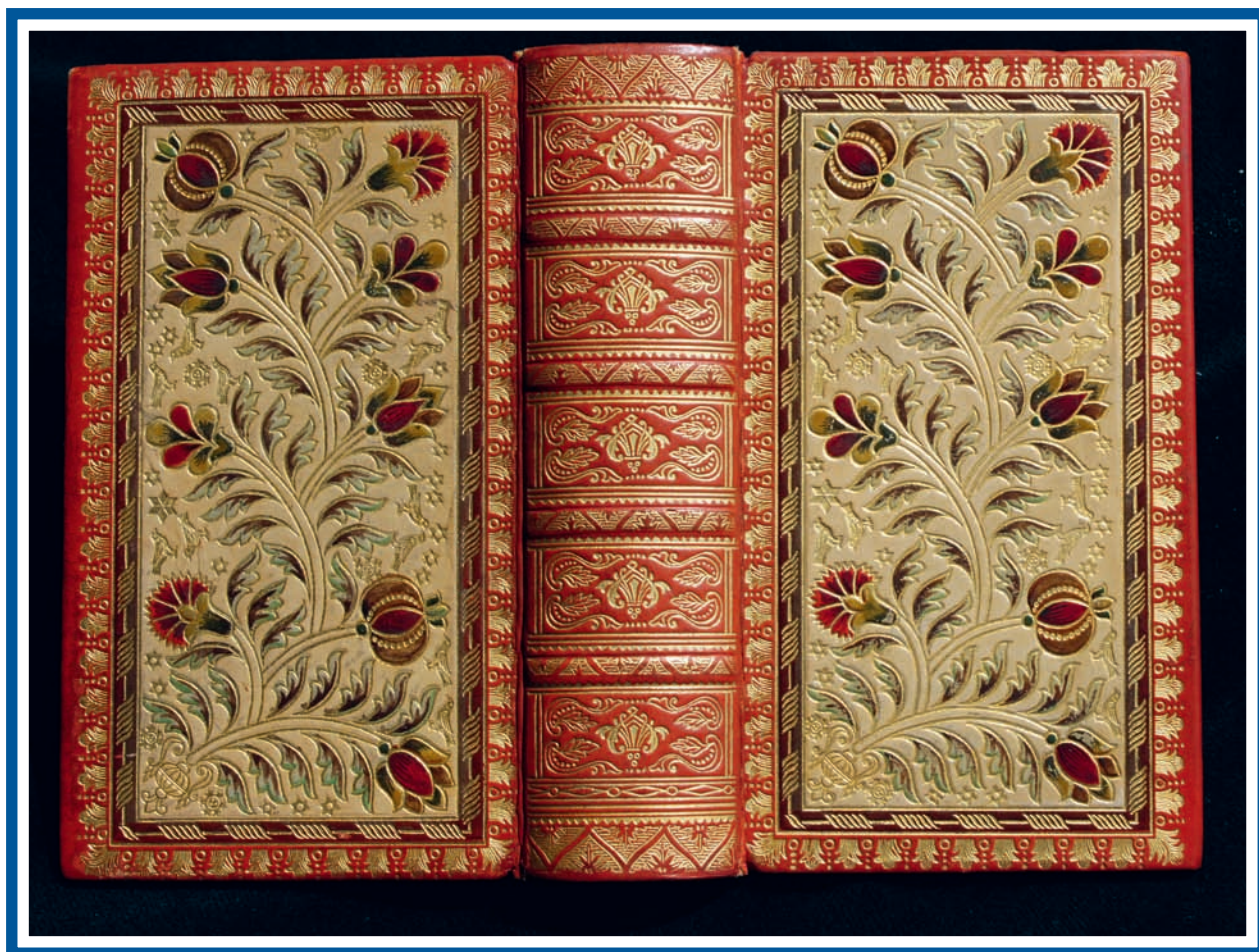

A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében idén Boldizsár Kata Piroskára emlékezve az ő könyvtárából egy igazi kötéstörténeti kuriózumot is bemutatunk.

160 éve, 1854-ben született Benczúr Gyuláné Boldizsár Kata Piroška, aki 1888-ban alapított könyvtárát éppen 90 éve „egy névtelen székely asszony adományaként” az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. A gyűjtemény Magyar Asszonyok Könyvtára néven ma is az OSZK egyik külön kezelt, értékes, tematikus gyűjteménye. A gyűjtemény hungaricum könyvtárnak indult, és célul tűzte ki, hogy a lehető legteljesebben mutassa be mindazt, amit magyar nők alkottak, és amit a magyar nőkről írtak, ugyanakkor szép számmal találunk benne német, angol és francia anyagot, természetesen eredeti nyelven. A gyűjtemény

Közép-Kelet-Európában is egyedülálló, párját csak Franciaországban találjuk.

A kiállított szép kötésű könyvecske érdekessége, hogy ezt a kiadványt Boldizsár Kata Piroška – az akkor már világhírű festőművész felesége – maga tervezte. A kötés és az aranyozott lapszélek díszítőmotívumait egy, a könyvtárában már meglévő, 18. századi debreceni kötésű zsoldároskönyvről vette. A két kötet hasonlóságát a kisebbik könyv kopottsága miatt csak a figyelmes szemlélő láthatja meg. De mi is ez a két kötet és miért hasonlítanak? Az egyiket 1747-ben Debrecenben Margitai János adta ki és „Szent David királynak és profétának száz ötven ’soltári’-t tartalmazza. Az előzéktükörre ragasztott piros, szívf alakú ex libris tanúsága szerint 1754-ben „Margitai Klaraje” volt. A másik, nagyobbik kötetet 1909-ben

A restaurált Petőfi Almanach

Budapesten adták ki, Petőfi Almanach címmel. A könyvet gróf Apponyi Albertné, született Mensdorf Pouilly Clotild grófnő elnöklete alatt a Petőfi-ház hölgybizottsága jelentette meg, és Debrecenben Dávidházi Kálmán könyvkötőmesternél köttetett be 500 példányban. Kolofonja felett kézirásos bejegyzést láthatunk: „Tervezte és összeállította B.K.P.”, azaz Boldizsár Kata Piroska, továbbá bejegyzést láthatunk a kötet elején is, ahol a címlappal szembe forduló kép alá fontosnak tartotta bejegyezni, hogy: „Benczúr Gyula eredeti festménye után...” Így már tudhatjuk, hogy a két könyvet Boldizsár Kata személye és talán nem véletlenül Debrecen városa köti össze. Minden bizonnyal a tulajdonában lévő gyönyörű kis zsoldároskönyv ihlette a Petőfi Almanach kötésének tervezésekor, melyben a festmény reprodukciója személyes kötődést is hordozhatott.

Érdeemes néhány szót szólni magukról a kötésekről is. A zsoldároskönyv az ún. debreceni festett pergamenkötések közé sorolható annak ellenére, hogy kötése nem pergamenből, hanem bőrből készült. Motívumkincse több forrásból táplálkozik, egységes stílussá ötvözi a reneszánsz, török és barokk elemeket. Létrejötté szorosan kötődik a Debrecenben virágzó polgári kultúrához. Ezek a motívumok nemcsak a kötéseken maradtak fenn, találkozhatunk velük a nagyrészt református templomokban megőrződött úrasztali terítőkön, ónedényeken, festett famennyezeteken, hímzett ruhákon és bőrtárgyakon. Meg kell említeni azonban még egy forrást a kötésekkel kapcsolatban, Hollandiában hasonló, szintén keleti motívumokat is használó kötések már korábban is megjelentek. Innen az ott tanuló nyomdászok által juthattak el a könyvek Debrecenbe. A zsoldároskönyv kötéstábla-tükrét megdöntött olaszorsóból kiágazó virágos indadísz tölti ki. A tükör fehér színűre festett, erre az alapra került az aranyozott díszítés. A motívumot több kisebb egyesbélyegzőből építették fel, majd a virágokat és leveleket utólag színezték, hímzésszerű megjelenést kölcsönözve a táblának.

Az eredetileg barna bőrkötésnek nemcsak a tükrét színezték, hanem élénkpirosra festették a táblát is, keskeny barna keretet hagyva a két festés között. A gerincre szintén piros kacskaringós vonalakat húztak, márványos felületet imitálva. A gerincet is ara-

nyozták, mára azonban az aranyozás lepergett csak egészen apró töredékeket hagyva maga után.

A Petőfi Almanach híven követi a zsoldároskönyv motívumait, de a kötet kissé nyújtottabb alakja miatt tervezője egy indával megtoldotta a csokrot. A zsoldároskönyvvel ellentétben a díszítést már nem egyesbélyegzőkkel alakították ki, hanem lemezre vészték. Az 500 példány már megkívánta, és anyagilag is lehetővé tette a nyomás munkafolyamatának leegyszerűsítését. A lemezen a motívumok sokkal precízebben tervezhetők, ezért a díszítés sokkal szabályosabban rajzolódik ki, mint a zsoldároskönyvön, ahol az apró pontatlanságok, a nyomás és festés egyenetlensége adja a kötés báját. A kötetre Boldizsár Kata nem véletlenül választotta ezt a díszítőmotívumot. Készültekor divatja volt a magyaros, népies múlt keresésének, melyhez Petőfi személyét és kialakult kultuszát is kapcsolták.

A két könyv kötéstechnikája persze sok tekintetben eltér, mindkét kötés magán hordozza korának kötéstechnikáját. A zsoldároskönyvet három valódi bordára fűzték, tábláit a bordák kiragasztásával rögzítették, majd bőrral borították. A bőr szorosan a gerincre tapad, a könyv nyitásakor együtt mozog a gerinccel. Az Almanach kötések a könyvet szintén 3 bordára fűzték fel, de a bordák helyét az ívekbe besüllyesztették, és végüket levágták. A kötéstáblákat gerinc szélességű papírlemezzel, a borítóbőr segítségével akasztották össze, majd a beborított kötésbe ragasztották a felfűzött, különálló könyvtestet. A bordákat a gerinclemezre, a borítás alá ragasztott papírcsíkokkal imitálták. A kötet hosszúkasabb formátuma miatt a gerincre négy „borda” került.

Különös véletlennek tekinthető, hogy a könyvtárunk gyűjteményében még három könyv található nagyon hasonló kötésben. Azonban mindhárom köthető a két kiállított darabhoz: az egyik szintén „Margitai Klárájé” volt, kötéstáblájának belsején a zsoldároskönyvével megegyező, szív alakú ex librisben ugyancsak az 1754-es évszámot találjuk. A másik két kötet pedig arról tanúskodik, hogy az Almanachhoz elkészített kliséket nem hagyták kárba veszni, más kötések díszítésére tovább használták.

Tóth Zsuzsanna
tothzs@at.oszk.hu

RADNÓTI EMLÉKÉV

– RADNÓTI-HÉT AZ OIK-BAN, AZ OSZK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL –

A Magyar Holokauszt Emlékév keretében került megrendezésre 2014. november 3-a és 7-e között a Radnóti-hét az Országos Idegennyelvű Könyvtárban az OSZK közreműködésével. A programsorozat öt estés beszélgetéssorozattal és egy nagyívű kiállítással idézte meg a Radnóti-oeuvre egészét. Az estek főbb témái Radnóti műfordítótevékenységét, szerelmi költészetét, illetve a társzművészetek, pl. a fotó- és színházművészet által való megszólíthatóságát tematizálták. Az előadók között irodalomtörténészek, kritikusok, költők – így Vilcsek Béla, Pomogáts Béla, Gergely Ágnes, Ungvári Tamás – szerepeltek, s három OSZK-s munkatárs is részt vállalt a programsorozatban: tudományos igazgatónk, Boka László irodalomtörténész egy nagy ívű esszével nyitotta meg a programsorozatot, Sirató Ildikó az Egy szerelem három éjszakája című Hubay-darab feldolgozásairól szóló est szakértője és moderátora volt, Rózsafalvi Zsuzsanna pedig annak a nagyívű tárlatnak („Orpheus nyomában” – Radnóti, a

fordító költő) volt a kurátora és egyúttal bemutatója, mely egész novemberben volt látható, s a rendezvénysorozat nyitányát adta.

Radnóti életútja sors- és kortársainak köszönhetően jól dokumentált, özvegye, Gyarmati Fanni jóvoltából hagyatéka a korszak íróinak egyik legteljesebbike. Ennek köszönhetően már az MTA Kézirattára születésének 100. évfordulóján egy nagyobb ívű kiállítással emlékezett meg az özvegy által átadott Radnóti hagyatékon keresztül, a PIM ugyanekkor tárlattal idézte fel a költőt és korát, a történelem terheivel sújtott művészsorsot megragadva. Jelen kiállításunk nem tűzött ki ilyen nagy ívű feladatokat, elsődlegesen a költő és a műfordító Radnóti portréját elevenítettük fel, újra felhívva a figyelmet a pálya örök érvényű munkáira az alkotói és a műfordítói profil megrajzolásán keresztül. A tíztárlónyi kiállítás ugyan-

Teltházás tárlatmegnyitó, Pomogáts Béla, Boka László, Rózsafalvi Zsuzsanna közreműködésével

akkor a Radnóti-hét programsorozatát bőszeges háttéranyaggal is megtámogatta, köztük unikális darabokkal – autográfokkal, fotókkal, kiadói szerződésekkel –, melyeket csak igen ritkán láthat a nagyközönség. Így kiállításra került Radnóti műveinek valamennyi első kötetkiadása két tárlóban, köztük hat, Szemere László műfordítónak dedikált könyv és két levél is. A kötetek mellett az abban megjelent művek autográfjait is elhelyeztünk, így egy tucat verskézirat (*Számadás, Szilveszter és újév között*) is látható volt az OSZK Kéziratárának gyűjteményéből. Külön tárlókban idéztük fel a folyóirat- és antológia-megjelenéseket, az utóbbiak esetében (*Korunk, Mai magyar költők antológiája*) a szerkesztői munkát. A Nyugatban megjelent közel nyolcvan Radnóti-szöveg kapcsán Babits és Radnóti ambivalens, időben változó kapcsolatát mutattuk be, kettejük autográf levelezéséből válogatva. Radnóti kevésbé ismert publikációs fórumaira (*Tükör, Új Idők, Argonauták, Színpad*) és a bennük megjelent művekre is felhívtuk a figyelmet.

Radnóti műfordítói munkájára külön hangsúlyt fektettünk, hisz nemzedéktársa, Vas István szerint nemzedékük legkiválóbb műfordítója volt. A több szerzős/fordítós antológiák (*Három költő*) és az önálló kötetek (*La Fontaine mesék*) első kiadásai mellett az arra adott

kortárs reflexiókból is válogattunk, így pl. a *Don Quijote* ifjúság számára átdolgozott vállalkozása egy Vas számára írott levél kíséretében került kiállításra, melyben az átdolgozás munkájáról is szó esik. A méltatlan tragikus halál miatt töredékben maradt művek elő- és utóéletét is bemutattuk, pl. a Franklin számára készített *Vízkereszt* fordítástörténetét – melyet végül Rónay György fejezett be – az OSZK Franklin Fondjában található kiadói szerződések alapján rekonstruáltuk.

A Radnóti-hetet lezáró beszélgetéssorozathoz egy külön tárlóban gyűjtöttük egybe a költő élete által ihletett Hubay Miklós-darab, az *Egy szerelem három éjszakája*, illetve azonos című filmes adaptációja dokumentumait. Így az ahhoz ötlettel szolgáló Vas István *Elveszett otthonok* című kisregényéről és a darab születéséről valló Vas-esszé kéziratát, a musical 1961. január 12-i, Szinetár Miklós rendezte ősbemutatója próbáinak fényképeit, plakátját, az 1967-es Révész György rendezte film felvételeinek fotódokumentációját. A kiállítás egyik kuriózuma volt az Inkey Tibor fotóművész számára a film főszereplői által dedikált fénykép.

Rózsafalvi Zsuzsanna
rozsafa.at.oszk.hu

PÁLOSAINK, A FEHÉR BARÁTOK

– KIÁLLÍTÁS A JANUS PANNONIUS MÚZEUM
MODERN MAGYAR KÉPTÁRÁBAN –

A pálosok 80 évvel ezelőtti visszatelepülése és a rend 25 esztendővel ezelőtti újraindulása közös évfordulója alkalmából a fenti címmel nagyszabású rendtörténeti, művelődéstörténeti, multimédiás időszak kiállítást rendezett közösen az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Pálos Rend a pécsi Janus Pannonius Múzeum Modern Magyar Képtárában. A tárlat a második olyan nagyszabású kiállításunk volt az idén, melyet külső helyszínen valósítottak meg szakértő kollégáink, egyúttal folytatása annak a sikeres együttműködésnek, amelyet 2012-ben kezdett el az OSZK és a Magyar Pálos Rend.

Az egyetlen magyar alapítású és ma is működő férfi szerzetesrend csaknem nyolcszáz éves történetét bemutató tárlat 2014. október 17-én nyílt meg

Az installáció részlete, előtérben a Festetics-kódex digitalizált változatával

ünnepi keretek között, s 2015 februárjában egynapos rendtörténeti konferenciával zárul a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán.

A kreatív megoldásokban bővelkedő látványos összeállítás bemutatja a pálosok – a közoktatásból és a közgondolkodásból mára szinte teljesen kihullott – történetének néhány elemét, felhasználva az elmúlt évtizedek régészeti, irodalomtörténeti és történelmi kutatásainak eredményeit is. A 2013 novembere óta folyó előkészítő munkák eredményeként a pálosok tulajdonában lévő tárgyak és dokumentumok mellett számos, közgyűjteményben őrzött pálos vonatkozású eredeti dokumentum is láthatóvá vált a tárlaton – az OSZK, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Országos Levéltár és több más intézmény gyűjteményéből, illetve több magyar vonatkozású festmény és egyéb érdekesség érkezett „vendégségbe” Czeszochowából, a rend mai központjából.

A kiállítás felelevenítette a tatárjárás után létrejött, Esztergomi Boldog Özséb által megszervezett szerzetesrendnek a magyarság kultúráját, szellemi, lelki életét meghatározó tevékenységét. A rend szellemiségét máig átható remeteség kapcsán Remete Szent Pálnak, a „névadónak” alakját, a pálos rend egykori központjának Budaszentlőrincnek, Hunyadi Mátyás „zarándokhelyének” felidézésén keresztül jelenítette meg (a romok Budapesten, a Budakeszi úton láthatók). A néhány töredék mellett, amely az egykori kolostorból fennmaradt, és ma a Budapesti Történeti Múzeumban őriznek, a tárlat célja volt felidézni azt a kultuszt is, amely Remete Szent Pál egykor – Nagy Lajos királynak köszönhetően – itt őrzött test- és fejképe nyomán alakult ki.

A 18. század második felének „virágzó korszaka” is helyet kapott a kiállításban, amikor a rend szellemisége és iskolái, valamint Ányos Pál, Kreskay Imre, Virág Benedek és Versegly Ferenc pálos költők és más szerzetesei által kivette a részét a szellemi felpezsdülésből.

Tárlatunk természetesen kiemelte a pálos rend pécsi vonatkozásait, valamint a rend középkori és

A kereszt a Sziklatemplom háború előtti berendezéséből.
Pálosaink, a fehér barátok, Janus Pannonius Múzeum,
Modern Magyar Képtár, Pécs

koraújkorai kisugárzásának legfontosabb és máig ható eredményét, a lengyel és horvát megtelepedést is. Az 1786-os feloszlítás után – mely 312 pálos szerzetest érintett – a rendi hagyomány folyamatos fenntartá-

sában, s így a magyar tartomány 80 évvel ezelőtti újrarendülésében is fontos szerepet játszottak a lengyelek. Horvát területeken a pálosok szintén megtelepedtek a középkorban, s nemcsak részei mind a mai napig a horvát nemzeti identitásnak, hanem fontos kötelekei a több évszázados magyar–horvát együttélésnek is.

Szintén fontos szerepet játszott az összeállításban a Gellérthegy oldalában működő Sziklatemplom története – az 1934-es visszatérést követő 16 esztendő és az 1989 utáni újrarendülés. A tárlat megemlékezett azokról a pálos atyákról is, akiket a kommunista hatalom hurcolt meg – különös tekintettel az 1951-ben kivégzett Vezér Ferencre, akit 2012-ben magas állami méltóságok részvételével temettek el méltó módon a rend alföldi szolgálati helyén, Pálosszentkúton.

Az OSZK támogatásával legutóbb 2012 tavaszán Márianosztrán nyílt Pálos rendtörténeti kiállítást, akkor talán kisebb térben, szerényebb körülmények közt, de fontos helyszínen (az 1850-es évek óta börtönként működő egykori pálos kolostor egyik melléképületében), s ami még fontosabb, állandó kiállítás-ként. A nemzeti könyvtár és a rend jó kapcsolatát is tovább erősítve, akárcsak akkor, a mostani sikeres időszaki kiállítás kurátorai, segítői is ugyanazon személyek voltak: a kurátor Sarbak Gábor (MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport) és Sudár Annamária (OSZK), a szerkesztő Mann Jolán (OSZK) és Szentirmay Tamás (Magyar Pálos Rend), az arculattervező-grafikus pedig Török Máté volt.

Sarbak Gábor – Sudár Annamária
sarbak.gabor.at.oszk.hu – sudara.at.oszk.hu

OSZK – TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK(OK), 2014

15 éve indult útjára, s azóta évről évre sikeresen zajlik az OSZK évente két panelban, több szekcióban megrendezésre kerülő Tudományos Ülésszaka. 2000 óta a konferenciák következetesen számot kívántak adni az intézményben folyó tudományos kutatások eredményeiről, s ezek legjavát az utóbbi 5 évben sikerült kötetyszerűen is megjelentetni a *Bibliotheca Scientiae et Artis* sorozatunkban, melyet a Gondolat kiadóval közösen gondoz az OSZK. Az egyes konferenciákra minden esetben rangos plenáris vendégelőadókat is meghívunk, hiszen a korszerűség tudományközi kihívásaira éppúgy hangsúlyt kívánunk fektetni, mint az akadémiai és egyetemi szféra jeleivel való együttműködésekre, együttgondolkodásra.

Tér(v)iszonyok, tér-kép(zet)ek

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014. január 27-én rendezett éves Tudományos Ülésszaka a 'tér' és a 'hely' témáját járta körül elsősorban az OSZK gyűjteményeiben őrzött anyagok vizsgálata és az intézményi kutatási irányok tükrében. A konferencia kérdésselvetését az indokolta, hogy az utóbbi évtizedekben a magyar tudományos élet élénk érdeklődést mutat a térelmélet különféle interdiszciplináris irányzatai iránt, amelyek a művészettörténet, az irodalomtudomány, a színháztudomány, a pszichológia, illetve az építészet és a városkutatás területén is sokrétű megközelítési szempontokat eredményeznek.

A januári Tudományos Ülésszak ennek megfelelően több irányból közelítette meg a tér problematikáját, hangsúlyosan azonban a művészeti, kulturális és irodalmi terek, helyek, illetve ezek műalkotásbeli megjelenését, megjelenítését vizsgálták a résztvevők. A konferencián egyaránt helyet kaptak fiktív vagy valóságos helyszínekhez, földrajzi területekhez, városokhoz, utcákhoz, (mentális) térképekhez, intézményekhez mint helyekhez kapcsolódó előadások, illetve olyan, az irodalomtudományos diskurzus térelméleti belátásait mozgósító műelemzések, amelyek egyes alkotások értelmezéséhez a tér és a hely szempontjából közelítettek.

Az első szekció [*Tér(v)iszonyok és irodalom*], a tudományos tanácskozás programját is tükrözve, a „téri fordulat” teoretikus eredményeit, szempontjait alkalmazta egy-egy szerző vagy irodalmi műalkotás esetében, elsősorban a zárt terek, a városi tér, az utazás, térbeli elmozdulás, a táj mint térkompozíció motívumait, komponenseit vizsgálva. A szekciót meghívott plenáris előadónk, Faragó Kornélia, az Újvidéki Egyetem oktatójának előadása nyitotta, amely az időbeli tapasztalatokkal szemben a térgondolkodás meghatározó dominanciáját emelte ki. A György Péter vendégelőadásával kezdődő második szekció [*Tárguló tér-kép(zet)ek*] interdiszciplináris, geokulturális kontextusokban vizsgálta a teret a különböző művészeti ágak, tudományterületek témái kapcsán. A könyvtár(tudomány), könyvkiadás, történelmi reprezentáció, kisgrafika, digitális térképészet, zene- és színháztudomány egyes területeit tárgyaló előadások a térelméletek és térpoétikai megközelítések jelenkori gondolkodásban betöltött kiemelkedő szerepét és érvényességét hangsúlyozták.

Az év eleji első Ülésszak, tudományos konferencia sikere nagyban köszönhető az egységes és együttgondolkodásra ösztönző tematikának: előadók, előadástémák, problémafelvetések és válaszok folyamatosan, olykor bravúrosan reflektáltak egymásra, kiegészítettek és érlelően folytatták egymást.

Visy Beatrix – Bíró Csilla

visy.beatrix@at.oszk.hu – scylla@at.oszk.hu

Interpretációk interpretációja.

Tudós bibliothecariusok, tudós elődök

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014. november 24-én rendezte meg a 2014/15-ös akadémiai évben esedékes Tudományos Ülésszakát, ezúttal az MTA által koordinált, *A Magyar Tudomány Ünnepe* című rendezvénysorozat részeként. A konferencia ezúttal is egy szűkebb tematika köré szerveződött, a források-

Részlet a novemberi konferenciáról

ra, illetőleg az azokkal végzett, elsődleges feldolgozói (könyvtárosi) munkára épülő, abból fakadó interpretációkat, interpretáció-láncolatokat kívánta megvizsgálni.

A konferencia sikerét, a nagyfokú házon belüli és kívüli érdeklődést nem utolsó sorban az okozta, hogy a nevezett kérdésvetítés alapvető és örök érvényű a közgyűjtemények szakemberei és a forrásokkal közvetlenül dolgozó kutatók számára. Nagy örömmre adott okot, hogy előadóink bemutatott esettanulmányaikat jórészt az OSZK anyagából vették, még hozzá a gyűjtött korszakok teljes spektrumából, a középkortól kezdődően a legújabb időkig. A konferencia igazi különlegességeként a résztvevők eredetiben megtekinthették a 16. század elejéről származó Lossai-kódexet, amelyet Boreczky Anna tárgyalt előadásában.

A konferenciát meghívott előadónk, Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténész plenáris előadása nyitotta meg, melynek során iskolapéldáját kaphattuk a különféle módszerekkel végzett forrásidentifikációnak

Szentmártoni Szabó Géza a legutóbbi években tett Janus Pannonius-felfedezései kapcsán. A délutáni ülészak meghívott előadója Szilágyi Márton irodalomtörténész volt, aki a Kazinczy-hagyatékon mutatta be rendkívül szemléletesen a rendezésből fakadó interpretáció(k) problematikáját.

A konferencia előadásainak írott, szerkesztett változatát – a korábbi évekhez hasonlóan – az OSZK és a Gondolat Kiadó közös sorozatának következő, immáron 7. kötete tartalmazza majd. A sorozat utóbbi három kötetét a konferencia záró eseményeként mutatta be Buda Attila irodalomtörténész. A kimagasló színvonalú Ülészak sikeresen és koherens módon teljesítette a kitűzött célt, plasztikus, sokoldalú képet alkotva a források és interpretációk kapcsolatának korszakoktól független kérdésfeltevéséről.

Zsupán Edina
zsupan.edina.at.oszk.hu

MEK 20. – EPA 10.

– SZÜLETÉSNAPI TALÁLKOZÓ –

2014. november 14-én az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében ünnepelte a Magyar Elektronikus Könyvtár fennállásának huszadik, az Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis pedig a tizedik évfordulóját.

A MEK alapítólevelének tekinthető „Ajánlás” ugyanis 1994. november 1-én nyerte el végső formáját és határozta meg az első hazai digitális könyvtár gyűjtőkörét, illetve működésének egyéb részleteit. Az elektronikus folyóiratok és egyéb időszaki kiadványok nyilvántartásával és archiválásával foglalkozó EPA pedig 2004 augusztusában vált önálló különgyűjteménnyé és kapott saját szervert. Szintén kerek évfordulónak számít, hogy 15 évvel ezelőtt, 1999 szeptemberében került a magánkezdeményezésként indult projekt az OSZK-ba, ahol egy önálló osztály formájában stabil szervezeti háttérrel kapott.

A születésnapra a MEK Egyesület meghívására összegyűlt belső és külső, egykori és jelenlegi munkatársak, vezetők, önkéntesek, egyesületi tagok, szerzők, kiadók és a támogató szervezetek képviselői az alkalomhoz illő köszöntők elhangzása után beszámolót hallgattak meg a Győri Könyvszalon keretében 2014. november 7-én megrendezett *Digitális középkor?* című konferenciáról, ahol a nemzeti web archiválásának megoldatlanságáról, a tudományos publikációk megőrzéséről, az *Europeana 1989* projektben való magyar részvételről, a helyi és helyismereti digitális tartal-

mak közkönyvtári gyűjtéséről és a múzeumi metaadatok országos szintű aggregációjáról hangzottak el előadások. Ez utóbbi a <http://mek.oszk.hu/joomla/index.php/rendezvenyek/214> oldalon ma is elérhető. Bemutatásra került továbbá a kettős születésnapra készített emlék-weboldal: <http://mek.oszk.hu/mek20-epa10>, amelyen az érdeklődők végigkövethetik a két digitális gyűjtemény fejlődésének lépcsőfokait; infografikán tekinthetik át azok összetételét, méreteit és látogatottságát; érdekes idézeteket és történeteket olvashatnak a MEK és az EPA használatával, hasznosságával kapcsolatban, és képeket illetve videóra vett előadásokat nézhetnek meg. Megtalálhatók itt az évek során készített szórólapok és plakátok is, valamint a 2014-es jubileumra időzített akciókhoz íródott sajtóanyagok. Az utolsó „menüpont” pedig a fejlesztők, segítők, támogatók hosszú, de messze nem teljes névjegyzéke.

A baráti összejövetelt a kezdetekre való visszaemlékezések sora, továbbá egy irodalmi összeállítás is színesítette. A rendezvény jóízű pogácsázással és beszélgetésekkel zárult – nem egy esetben olyan emberek között, akik bár évek óta együtt dolgoznak a magyar digitális kultúra szélesítésén és megőrzésén, de a valóságban még sohasem találkoztak.

Drótos László – Moldován István

drotos.laszlo.at.oszk.hu – moldovan.istvan.at.oszk.hu

AZ ÉV FELFEDEZÉSE

– ISMERETLEN MOZART-AUTOGRÁF A ZENEMŰTÁRBAN –

Az OSZK Zeneműtárát évtizedek óta fontos lelőhelyként tartja számon a nemzetközi Mozart-kutatás: az 1970-es évek végén a zeneszerző egy korábban ismeretlen prelúdiumtöredékének kéziratát vásárolta meg a nemzeti könyvtár (amely ezt követően 269c számmal került be a Köchel-jegyzékbe), majd két évtizeddel később a Varázsfuvola egy igen korai, ráadásul az ősbemutatónak helyt adó Theater auf der Wiedenben készült másolatával gazdagodott a gyűjtemény. Még nagyobb feltűnést keltett azonban világszerte az elmúlt nyár jelentős felfedezése: a Zeneműtár katalógizálatlan töredékei között Mozart legnépszerűbb zongoraművének, az A-dúr szonátának (K. 331) egy autográf részletét azonosította a tár vezetője (s egyúttal e sorok írója). A kéziratot a nagyközönség 2014. szeptember 26-án, a nemzeti könyvtár dísztermében tar-

tott Kutatók Éjszakája rendezvény alkalmával láthatta először, amelynek keretében Kocsis Zoltán egy korabeli fortepiano kópiáján elő is adta a teljes szonátát.

Az újonnan felfedezett bifólió összesen négy oldalt tartalmaz Mozart eredeti formájában kilencoldalnyi autográfjából, nevezetesen a szonáta nyitótételének 3. variációjától a 2. tétel Trio-szakaszának 10. üteméig terjedő részt. Ennek fényében egyértelmű, hogy a most felbukkant töredék eredetileg egy másik bifólióba volt belecsúsztatva, amelynek első két oldalán a nyitótétel eleje (a téma és az első két variáció) szerepelt, 3. és 4. oldalán pedig a most felfedezett töredék folytatása: a 2. tétel Triójának vége, valamint a közismert *alla turca* (idehaza többnyire „török induló” néven emlegetett) finálé kezdete. Minthogy a teljes szonáta végül nem fért el a Mozart által kezdetben előkészített nyolc oldalra, a zárótétel utolsó ütemeit a zeneszerző egy külön lapra jegyezte le – ezt a hosszú ideje ismert töredéket 1991 óta a salzburgi Mozarteumban őrzik. A most felfedezett bifólió, a salzburgi töredék, valamint a továbbra is lappangó „külső” bifólió feltehetőleg már Mozart életében elszakadt egymástól, s minthogy a Zeneműtárban előkerült forráson – az OSZK saját bélyegzőjén kívül – nincs semmilyen, a provenienciára utaló jelzés, a kéziratnak a nemzeti könyvtárba vezető útja még tisztázásra vár.

Zenei tartalmát tekintve a most azonosított négy kéziratoldal viszonylag kevés eltérést mutat a szonáta 1784-ben Bécsben megjelent első kiadásához képest, de éppen emiatt szolgálhat fontos tanulságokkal a szonáta elemzői számára: az autográf ugyanis megerősíti az első kiadás több olyan részletét, amelyeket a korábbi kottaközreadások önkényesen „korrigáltak”. Minthogy az autográfrol készült digitális felvételeket az OSZK hamarosan szabadon hozzáférhetővé teszi az interneten, s a kézirat a nemzeti könyvtár és a Stiftung Mozarteum Salzburg közös faksimilekiadásában is megjelenik, a kutatók és az előadók a leghitelesebb források ismeretében hamarosan maguk dönthetik el, egy-egy vitatott esetben melyik megoldást választják.

Kocsis Zoltán egy korabeli fortepiano kópiáján előadja a teljes szonátát

Mikusi Balázs
mikusi.balazs.at.oszk.hu

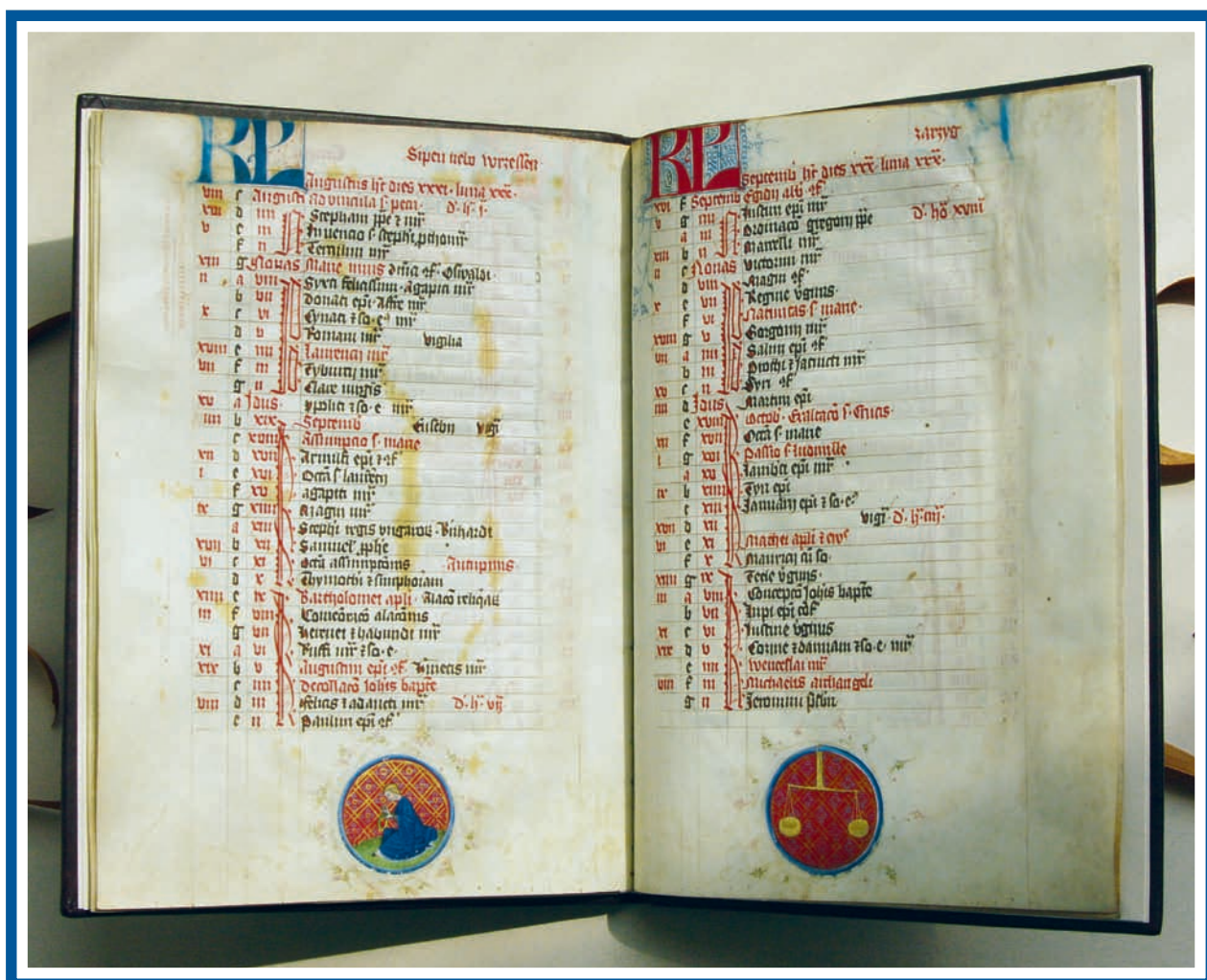
MEGÚJULT A PRÁGAI KALENDÁRIUM

– OSZK, COD. LAT. 555 –

A 15. században készült, hat levélből álló pergamen-kézirat egykorú kalendáriumot tartalmaz a szentek egyes napokhoz rendelt ünnepeivel. A kiemelt szentek ünnepnapjait vörössel írták, így a csehek egyik legfontosabb szentjének, Szent Vencelnek ünnepnapjait is. Érdekes módon megtalálható a kódexben Szent István magyar király augusztus 20-i és Szent Erzsébet november 19-i ünnepnapja is, ez utóbbit vörössel is kiemelték. A naptárakban található szentek jegyzéke általában jellemző arra a földrajzi térre, ahol a naptárat készítették, és használták. Egyéb adatok híján ezért a szentek nevei gyakran segítenek a készítés helyének meghatározásában.

Az ilyen jellegű kalendáriumokat a középkorban a liturgikus gyakorlatban, illetőleg magánjátosság során használták, segítettek eligazodni az egyházi év ünnepnapjai között. Nagy valószínűséggel ez a kalendárium is egykor imakönyv (talán breviárium) vagy valamilyen liturgikus kódex része volt. A luxuskivitelű, gazdagon aranyozott kéziratban a hónapok alá a hónapra jellemző állatövi jegyek ábrázolásait festették. Talán éppen igényes kivitelezése miatt választották le a kalendáriumrészt a hordozókódexről. Az immár különálló füzetet valamikor az újkor évszázadaiban újrakötötték, egyszerű keménytáblás, pergamenpapír-kötéssel látták el. Ez a kötés azonban

A restaurált prágai kalendárium

erősen megvetemedett, a kódex lapjai elpiszkolódtak. Szükségessé vált a teljes körű restaurálás. A kódexet 2014 első hónapjaiban Baranyai Emőke, az OSZK munkatársa restaurálta, és látta el új bőrkötéssel.

Zsupán Edina
zsupan.edina.at.oszk.hu

Rövid ismertetés a kódex állapotáról és a restaurálásról

A könyvtest többszörös körbevágása következtében a kódex csonka. Felső részét korábban nedvesség érte, ennek hatására a lapok meghullámosodtak, a festékek helyenként elkenődtek. A pergamenlapok nagyon szennyezettek, porosak voltak.

A feladat a pergamenlapok megtisztítása, simítása, valamint új, egész bőr kötés és egy olyan védődoboz elkészítése volt, amelyben az eltávolított kötet is el lehet helyezni. Az eredeti kötés lebontása és a pergamenív szétszedése után a lapok tisztítása szárazon,

különböző keménységű radírokkal történt. A festékek oldódása miatt a pergamenlapok simítása közvetett nedvesítéssel volt lehetséges: a lapokra két oldalról száraz szívópapírokat, azokra enyhén nedves filceket helyeztem, majd gyenge nyomással préseltem őket. A pergamenfüzet új előzékei savmentes papírból készültek. Az ív összeállítása után a fűzés következett len cérnával, az eredeti öltésnyomokat használva egy-egy, a külső és a belső ívhajtásba helyezett pergamencsíkon keresztül. Végül két pár selyemszaggal záródó, új egész bőr kötetet készítettem, amely védi a pergamenlapokat. A felhasznált ragasztóanyag a búzakeményítő volt.

A kódex tárolására méretarányos, épített védődoboz készült. A külső borítás vászon és kézzel festett papír, a belső savmentes papír. A doboz belső része két részre osztott, így a kódexet és a korábbi kötetet együtt lehet tárolni.

Baranyai Emőke
baranyai.emoke.at.oszk.hu

SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP 2014

Az immár régi hagyománnyá vált ünnepség (a januári és a júniusi ún. „nyílt napok” mellett a Könyvtár alapításának évfordulója elsődlegesen a belső dolgozók ünnepe) idén is szeretetteljes, bensőséges hangulatban zajlott november 25-én 11 órai kezdettel, könyvtárunk VI. emeleti dísztermében. A Himnusz hangjai után dr. Tüske László főigazgató nevében Káldos János helyettes főigazgató köszöntötte az egybegyűlteket. Ma 212 éve – emlékeztetett rá –, hogy könyvtárunk alapítója, Széchényi Ferenc Lányi József, a bécsi udvari kancellária előadója előtt a magyar nemzet javára tett adományozó nyilatkozatát a kancellária irattárába benyújtotta, I. Ferenc király pedig a nyilatkozatot november 26-i keltezéssel megerősítette. Az alapító okirat eredeti példánya az ünnepség alkalmából idén is kiállításra került.

A rövid megnyitó beszédet követően a hagyományokhoz híven a Széchényi Ferenc-émlékérem tavalyi díjazottja tartotta ilyenkor szokásos előadását. Rácz Ágnes régi-új gyűjteményszervezési igazgató ezúttal *A Széchényi Könyvtár építési tervei a józsefvárosi palotanegyedben a XX. század első felében* címmel tartott átfogó előadást. Az előadás az 1880-ban a hely szűkös voltát megállapító országos bizottság hivatalos észrevételeitől kezdve Szalay Imre javaslatain, Nyíró István építési tervein keresztül a Nemzeti Múzeum közelében található három épület (Nemzeti Lovarda, Festetich- és Esterházy-palota) használatba vételéről, illetve a Károlyi-palota megvásárlásának lehetőségéről is szólt, majd az 1954-re tervezett újabb építkezésről, amely szintén elmaradt, helyette pótépületeket kapott a könyvtár.

A vetített képekkel illusztrált, adatgazdag előadás után Káldos János bejelentette, hogy a Széchényi-émlékérem idei díjazottja dr. Mikusi Balázs, a Zeneműtár osztályvezetője. Az ünnepi bejelentést követő laudációjában kiemelte, hogy a díjazottat munkatársként, szakemberként rendkívüli munkateljesítmény és jelentős tudományos tevékenység jellemzi. 1972-ben született, a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségizett, 1998-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen diplomázott, és ugyanitt szerzett PhD fokozatot 2009-ben. Ugyanebben az évben vette át a Zeneműtár

vezetését. Fokozatosan ismerkedett a gyűjteménnyel, nap mint nap órákat töltött a raktárban. Irányítása alatt az utóbbi években értékes darabokkal gyarapodott a Tár, s fontos évfordulós kiállítások emelték az OSZK fényét, pl. a Haydn-gyűjtemény és az Erkel-hagyaték révén. Jelenleg is folyik a hanganyagok digitalizálása, a tudományos kapcsolatok pedig intenzíven fejlődnek. A Zeneműtárnak ismét jó kapcsolatai vannak a hazai és nemzetközi társintézményekkel, s természetesen hangsúlyt kapott az is, hogy alig pár hete sikerült a nagyvilágnak bemutatni a fiatal osztályvezető által felfedezett, intézményünkben lappangó, eredeti Mozart-töredéket. Mikusi Balázs köszönetnyilvánításában hangsúlyozta, hogy nem egyszemélyes teljesítményről van szó, tehát ez a számára igen értékes szakmai elismerés a Zeneműtár egész munkaközösségének a jutalma. Az OSZK Kórusa Eckhardt Mária vezetésével három Mozart-noktürn előadásával köszöntötte az ünnepeltet.

Ezután Ackermann Ádám intézményi KKDSZ-titkár közreműködésével kerültek átadásra az ideai törzsgárda-jutalmak. 10 éves tagsági jutalomban részesült Amberg Eszter, Bíró Csilla, Ekler Péter, Herczeg Tünde Zita, Lillin Beatrice, Nagy András, Szabó Gabriella, Szabó Judit, Szepesi Csilla és Zachár Zsolt. 20 éves tagsági jutalmat vehetett át Ekler Péterné Kiss Barbara, az ünnepség háziasszonya, valamint Kis Domokos Dániel, Hovánszki István és Székely András. 25 éves tagsági jutalmat kapott Havasi Erika, Kállay Eörs, Paizs János, Türmer Ildikó, Szilasiné Szmrtnik Márta és Vitányi Gergely. 30 éves tagsági jutalomban részesült Honffyné Felhő Ágnes, Jóssáné Tóth Cecília, Marosán Ágnes, Pap Ágnes, Schirilla Tamásné és Zádóczky Irén. 35 éves törzsgárda-jutalmat három munkatársunk érdemelt ki ebben az évben: Barnás Andrásné, Györgyné Borsa Zsófia és Kovács Gáborné. Az ünnepség a Szózat éneklésével ért véget, majd Káldos János az ünneplő kollégák jelenlétében a vezetőség néhány tagjával megkoszorúzta a díszlépcsőházban álló Széchényi Ferenc-mellszobrot.

Csobán Endre Attila
acsoban.at.oszk.hu

PERSZONÁLIA 2014

Széchenyi díj: 2014. március 14-én a Parlamentben **Borsa Gedeon** bibliográfus, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a hazai és egyetemes könyv- és nyomdászattörténet területén végzett munkája, valamint a hungarika-kutatások kiteljesítése érdekében folytatott tevékenysége elismeréseként vehette át a kitüntetést.

Akadémiai díj: az MTA Elnöksége kiemelkedő tudományos munkássága elismeréseként tizenkét kutatót részesített az elismerésben, köztük **Ungváry Krisztiánt**, az Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet és Oral history Archivum tudományos munkatársát a 20. századi magyar történelem megismeréséhez nyújtott érdemi hozzájárulásáért, továbbá az összetett gazdaság-, társadalom- és politikatörténeti szempontrendszerben megírt *A Horthy-rendszer mérlege – Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon* című monográfiájáért tüntették ki.

Szabolcsi Bence-díj: 2014. március 14-én a Művészetek Palotájában Balog Zoltán az emberi erőforrások minisztere **Szőnyiné Szerző Katalin** zenetörténésznek, a Zeneműtár volt osztályvezetőjének kiemelkedő zene-tudományi, zenekritikai és zenei ismeretterjesztő tevékenysége elismeréseként művészeti díjat adott át.

Szinnyei József-díj: 2014. augusztus 20-án, az Államalapítás ünnepén **Szita Gábor** az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának munkatársa kapta a díjat.

Széchényi Ferenc-emlékérem: 2014. november 25-én, a Széchényi Emléknapon vehette át **Mikusi Balázs**, a Zeneműtár osztályvezetője.

PhD fokozatosaink: **Vasné Tóth Kornélia** *Kultúra-tudomány-művelődés találkozása a XX. század ex libriseinek témavilágában. A moszkvai Rudomino Könyvtár hungarika ex librisei, hazai és nemzetközi kontextusban* című doktori disszertációját (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Művelődéstörténeti Doktori Program keretében) sikeresen megvédte.

Botka Ferencné Lakatos Éva Szinnyei-díjas sajtóbibliográfus, számos irodalmi és színházi bibliográfia összeállítója, az *OSZK Bibliothecaria emerita* cím kitüntetője, 2014. november 1-én elhunyt. Búcsúztatása és temetése 2014. november 17-én volt a kismarosai temetőben. Emlékét megőrizzük!